

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Bakalářská práce

2013

Tomáš Komm

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Tomáš Komm

**Politika „skvělé izolace“ a problematika
britsko-německých vztahů v letech 1890-
1904**

Bakalářská práce

Praha 2013

Autor práce: **Tomáš Komm**

Vedoucí práce: **PhDr. Jaromír Soukup Ph.D.**

Rok obhajoby: **2013**

Bibliografický záznam

KOMM, Tomáš. *Politika „skvělé izolace“ a problematika britsko-německých vztahů 1890-1904*. Praha, 2013. 63 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra mezinárodních vztahů. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jaromír Soukup Ph.D.

Abstrakt

Bakalářská práce na téma *Politika „skvělé izolace“ a problematika britsko-německých vztahů v letech 1890-1904* pojednává o povaze britsko-německých vztahů na přelomu 19. a 20. století. Británie v této době opouští svou politiku „skvělé izolace“ a mezi lety 1898-1901 jedná o vstupu do aliance s Německem. Tyto jednání ovšem krachují a obě země se za pouhých patnáct let později střetnou v první světové válce. Práce se zaměřuje na koncept britské politiky „skvělé izolace“, hledá faktory, které Británii pomohly takovou politiku udržovat a také důvody, které vedly k jejímu konci. Vedle toho se snaží odpovědět na otázku, jaký vliv na konec této politiky měly vztahy Velké Británie a Německa a co vedlo ke krachům vzájemných aliančních jednání. Za tímto účelem práce rozebírá klíčové události, které ovlivnily vztahy obou zemí. Jednotlivé kapitoly jsou řazeny dle časového hlediska a zabývají se postupně: politikou „*nového kurzu*“, Helgolandskou smlouvou, vlivem vlády britských liberálů v letech 1892-1895, německou politikou formování kontinentálních spojení, aférou okolo Krügerova telegramu, námořním zbrojením, německou *Weltpolitik*, samotným jednáním o alianci a konečně sjednáním smlouvy s Japonskem v roce 1902 a *Entente cordiale* v roce 1904. Práce je pojata jako případová studie využívající empiricko-analytický přístup.

Abstract

The Bachelor thesis *The Policy of „Splendid isolation“ and the Anglo-German Relations 1890-1904* examines the nature of Anglo-German relations at the turn of the

19th and 20th century. In this period, Britain abandons her policy of „*Splendid isolation*“ and from 1898 to 1901 negotiates an alliance with Germany. However, these negotiations fail and both Powers come into conflict in the Great War, 15 years later. This study aims at the concept of „*Splendid isolation*“ and tries to find factors, which enabled Great Britain to maintain such a policy, as well as reasons which led to its end. In addition, this study analyses key affairs, which influenced mutual relations of both Powers. Particular chapters are arranged according to the time perspective and deal with: the policy of the „*New course*“, Heligoland treaty, the influence of Liberal government in 1892-1895, German attempts of creating Continental alliance, Krüger telegram, German naval program, *Weltpolitik*, Alliance negotiations and finally Anglo-Japanese treaty in 1902 and Entente cordiale in 1904. This Bachelor thesis is a case study and uses the empirical-analytical approach.

Klíčová slova

Skvělá izolace, zahraniční politika, Velká Británie, Německo, rovnováha moci, evropský koncert

Keywords

Splendid isolation, foreign policy, Great Britain, Germany, balance of power, European concert,

Rozsah práce: 111 867 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 13.5. 2013

Tomáš Komm

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Jaromíru Soukupovi Ph.D. za vedení této práce, rady a vstřícnost při konzultacích. Dále také mé matce za pomoc při gramatické úpravě textu a celé své rodině za vytvoření vhodného prostředí a za podporu při práci.

Institut politologických studií
Projekt bakalářské práce

Univerzita Karlova
Fakulta sociálních věd
Institut politologických studií

Projekt bakalářské práce

**Politika „skvělé izolace“ a problematika
britsko-německých vztahů v letech 1890-1904**

Řešitel: Tomáš Komm

Vedoucí práce: PhDr. Jaromír Soukup Ph.D.

Vymezení tématu:

Cílem práce bude poskytnout ucelený obraz o konci britské politiky „skvělé izolace“ („splendid isolation“) a o britsko-německých snahách vytvořit společnou alianci. Práce se bude věnovat časovému rozmezí let 1890-1904, tedy období, počínajícím britsko-německou dohodou o koloniích a končícím britsko-francouzskou srdečnou dohodou („Entente cordiale“). Během této doby se Velká Británie vzdala své politiky „skvělé izolace“ a po krachu jednání s Německem se nakonec ocitla v táboře jeho velkého rivala – Francie.

Hypotéza:

„Skvělá izolace“ byla zcela originálním konceptem zahraniční politiky. Velká Británie díky ní hrála nepostradatelnou úlohu v rámci tzv. evropského koncertu a politiky mocenské rovnováhy. Jakožto největší světová mocnost valné většiny 19. století se totiž zásadně neúčastnila systému koalic utvářených ostatními evropskými velmocemi a místo toho se plně věnovala rozvoji svého zámořského impéria. Zároveň však svou silou udržovala celý systém mocenské rovnováhy v chodu a bránila jiným velmocem v dosažení dominance na evropském kontinentě. Koncem 19. století se ale v Evropě objevuje mocnost, jež začíná v některých oblastech Velké Británie konkurovat - Německo. Ve chvíli, kdy se politika „skvělé izolace“ zdá již neudržitelná, schyluje se k možné alianci těchto dvou států.

Jaké faktory umožnily Velké Británii hrát takovou úlohu v mezinárodním systému? A co zapříčinilo konec skvělé izolace? Byla politika „skvělé izolace“ pouze pozitivním důsledkem souhry příznivých faktorů nebo vědomou snahou britských politiků? Co svedlo obě velmoci k vzájemným jednáním o alianci? Jak tato jednání probíhala a co zapříčinilo jejich selhání? To budou základní výzkumné otázky celé práce.

Metodologie:

Metodologicky bude práce pojata jako případová studie využívající empiricko-analytický přístup. Práce se bude snažit potvrdit hypotézu a odpovědět na výzkumné otázky. Bude členěna do kapitol dle časového hlediska.

Osnova práce:

- Úvod
- 1890 – Koloniální dohoda a zrušení německo-ruské zajišťovací smlouvy
- Léta 1890 – 1896
- 1896 - Krügerův telegram
- Německé námořní zbrojení
- Pochyby o politice „splendid isolation“
- J. Chamberlain, Salisbury, Lansdowne a snahy o britsko-německou alianci
- 1902 – britsko-japonská aliance
- 1904 – „Entente cordiale“
- Závěr

Zdroje:

Monografie:

CAROLL, M. (1938). *Germany and the Great Powers, 1866-1914*, 1st. ed. New York: Prentice-Hall Inc.

CHURCHILL, R. S. (1967). *Winston S. Churchill, Vol. II: 1901–1914, Young Statesman*, 1st ed. Boston: Houghton Mifflin

GOOCH, G.P., TEMPERLEY, H. (1926) *British documents on the origins of the war, 1898-1914*. London: H.M. Stationary Office

GRENVILLE, J.A.S. (1964). *Lord Salisbury and Foreign Policy: The Close of the Nineteenth Century*. 1st. ed. London: University of London, Athlone Press

HALE, O. J. (1940). *Publicity and Diplomacy with Special Reference to England and Germany, 1890–1914*, 1st ed. New York: The University of Virginia Institute for research in the social sciences.

HUBATSCH, W. (1955). *Die Ära Tirpitz: Studien zur deutschen Marinepolitik*. 1. Aufl. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht

JUDD, D. (1999). *Impérium. Britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti*. Vyd. 1. Praha: BB art

KISSINGER, H. (1999) *Umění diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 3. Praha: Prostor

MARSH, Peter T. (1994). *Joseph Chamberlain: Entrepreneur in Politics*. 1st. ed. New Haven: Yale University Press

MOMMSEN, W. J. (2002) *War der Kaiser an allem schuld? Wilhelm II. und die preußisch-deutschen Machteliten*. 2. Aufl., Berlin : Propyläen

RAMSDEN, J. (2007). *Don't Mention the War*. 1st ed, London: Abacus.

RICH, N. (1965). *Friedrich von Holstein: Politics and Diplomaty in Era of Bismarck and Wilhelm II*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge university press

SKŘIVAN, A. et al. (1994). *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648-1914*. Vyd.1. Praha: Aleš Skřivan

SKŘIVAN, A.; KŘIVSKÝ, P. (2004). *Století odchází. Světla a stíny „belle époque“*, Vyd. 2. Praha: Aleš Skřivan

STELLNER, F. (1995). *Poslední německý císař. Z německých dějin v epoše Viléma II*. Praha: Panevropa

Periodická literatura:

LASCALLES, Sir F. C. (1912). *Thoughts on the Anglo-German Problem*, in Contemporary Review, No. 101. s. 1–9.

GOLDMAN, C. S. (1912). *Eleven Years of Foreign Policy*, in Nineteenth Century and After, No. 71. s. 217–232

AVNER, C. (1997). *Joseph Chamberlain, Lord Lansdowne and British foreign policy 1901-1903: from collaboration to confrontation. (political history of Great Britain)* in The Australian Journal of Politics and History, No 43 s. 122

Obsah

ÚVOD	3
1. VELKÁ BRITÁNIE, MARKÝZ SALISBURY A "SKVĚLÁ IZOLACE"	6
1.1 <i>Hospodářské postavení Velké Británie</i>	6
1.2 <i>Markýz ze Salisbury a britská zahraniční politika</i>	7
1.3 <i>„Skvělá izolace“?</i>	7
1.4 <i>Izolace?</i>	9
2. NĚMECKO, VILÉM II. A VNÍMÁNÍ NĚMECKA VE VELKÉ BRITÁNII	10
2.1 <i>Hospodářské postavení Německa</i>	10
2.2 <i>Vilém II.</i>	11
2.3 <i>Britské vnímání císařského Německa</i>	12
2.4 <i>Vzájemná politika obou zemí</i>	13
3. 1890: NEPRODLOUŽENÍ NĚMECKO-RUSKÉ ZAJIŠŤOVACÍ SMLOUVY A POLITIKA „NOVÉHO KURZU“	13
3.1 <i>Fridrich von Holstein a politika „nového kurzu“</i>	14
3.2 <i>Zajišťovací smlouva – očekávání</i>	15
3.3 <i>Proč k prodloužení smlouvy nedošlo?</i>	16
3.4 <i>Důsledky pro mezinárodní vztahy</i>	16
4. 1890: HELGOLANDSKÁ SMLOUVA	17
4.1 <i>Britsko-německé vztahy v období před uzavřením smlouvy</i>	17
4.2 <i>Situace v Africe</i>	18
4.3 <i>Výměna</i>	19
4.4 <i>Přijetí veřejným míněním</i>	19
4.5 <i>Dopad na mezinárodní a britsko-německé vztahy</i>	20
5. Léta 1891-1894: KONEC POLITIKY „NOVÉHO KURZU“	21
5.1 <i>Francouzsko-ruská „entente“</i>	21
5.2 <i>Liberálové u moci</i>	22
5.3 <i>Siamská krize</i>	25
6. 1894-1895: KONTINENTÁLNÍ LIGA	26
6.1 <i>Kongo</i>	26
6.2 <i>Čína</i>	27
6.3 <i>Východní otázka a návštěva v Cowes</i>	29
7. 1896: KRÜGERŮV TELEGRAM	29
7.1 <i>Německo a Transvaal před 1896</i>	30
7.2 <i>Povstání a nájezd doktora Jamesona</i>	31
7.3 <i>Telegram</i>	32
7.4 <i>Dopad na britsko-německé vztahy</i>	33
8. 1897: NÁMOŘNÍ ZBROJENÍ A WELTPOLITIK	34
8.1 <i>Weltpolitik a politika „volné ruky“</i>	34
8.2 <i>Budování flotily</i>	35
8.3 <i>Britská reakce</i>	36
8.4 <i>Dopad na britsko-německé vztahy</i>	37
9. 1898-1901: JEDNÁNÍ O ALIANCI	37
9.1 <i>První Chamberlainovy návrhy v roce 1898</i>	38
9.2 <i>Samoa a rok 1899</i>	40
9.3 <i>1900-1901: boxerské povstání a smrt královny Viktorie</i>	41
9.4 <i>Proč nedošlo ke shodě?</i>	43

10. 1902: VLIV BÚRSKÉ VÁLKY A BRITSKO-JAPONSKÁ ALIANCE.....	45
10.1 <i>Búrská válka.....</i>	45
10.2 <i>Britsko-japonská aliance.....</i>	46
10.3 <i>Vliv na britskou zahraniční politiku.....</i>	48
11. 1904: ENTENTE CORDIALE.....	48
11.1 <i>Dohoda.....</i>	49
11.2 <i>Dopad na britsko-německé a mezinárodní vztahy.....</i>	50
ZÁVĚR.....	53
SUMMARY	56
POUŽITÁ LITERATURA.....	58
SEZNAM PŘÍLOH.....	62
PŘÍLOHY	63

Úvod

Při studiu situace před první světovou válkou a rozboru faktorů, které k ní vedly, se věnuje mnoho pozornosti období na počátku 20. století, především po roce 1904. Tato situace ale byla již jen vyústěním vývoje, který započal zhruba o 15 let dříve. Daleko zajímavější je proto zabývat se okolnostmi, které vedly k formování protichůdných bloků, jež se nakonec střetly ve Velké válce.

Politika „*skvělé izolace*“ byla originálním konceptem zahraniční politiky. Velká Británie se v rámci této politiky vyhýbala dlouhodobým, předem nedefinovaným aliančním závazkům a snažila se udržovat rovnováhu moci na evropském kontinentě. Hrála tak roli jistého jazyčku na vahách a pomáhala udržet celý mezinárodní systém v chodu. Jaké faktory takovou politiku umožňovaly a co vedlo k jejímu konci? Šlo o politiku cíleně zastávanou britskými autoritami, nebo vyplývala z momentální kalkulace britských zahraničněpolitických zájmů? Jaký vliv na její konec měly vztahy s Německem, velmocí, která byla na konci 19. století na vzestupu své moci?

V době, kdy Britové uvažují o vstupu do aliance, a tedy ukončení své „*skvělé izolace*“, zahajují jednání nejprve s německou stranou. Pokud by byla tato aliance uzavřena, znamenala by zásadní změnu mezinárodního uspořádání. Takové uspořádání by pravděpodobně neumožnilo vznik protichůdných bloků, které se nakonec střetly v první světové válce o necelé dvě desítky let později. Proč si země nechaly tuto příležitost ujít? Co oba partnery k jednání vedlo a co zapříčinilo jejich pád? Kde můžeme hledat kořeny odcizení, které obě země nakonec svedly na cestu ke vzájemnému střetu?

Ve své práci sleduji vývoj britsko-německých vztahů od roku 1890 do roku 1904 a odpovídám na otázku, jak tyto vztahy ovlivnily ukončení britské politiky „*skvělé izolace*“. Po úvodních kapitolách charakterizujících britskou zahraniční politiku a britské vnímání císařského Německa, následují kapitoly řazené dle časového hlediska rozebírající zásadní události od odstoupení Bismarcka z pozice říšského kancléře v roce 1890 až po uzavření *Entente cordiale* v roce 1904. Analyzuji dopad těchto událostí na vzájemné vztahy a zahraniční politiku obou zemí.

Práce je pojata jako případová studie využívající empiricko-analytický přístup. Ke své práci využívám primární i sekundární prameny. Pracuji pak především s těmi sekundárními a srovnávám často protichůdné názory historiků i vědců zabývajících se mezinárodními vztahy. Vycházím z názorů Christophera Howarda¹, Lilian Pensové² nebo Grahama Goodlada³ na britskou zahraniční politiku tohoto období a povahu konceptu „skvělé izolace“. Ta se někdy ocitá v rozporu s Kissingerovou představou v *Umění diplomacie*.⁴ Hospodářskou situaci obou zemí rozebírá Kennedy⁵, speciálně Británii na konci století potom Searle⁶. Při rozboru celkové mezinárodní situace vycházím z názorů A. J. P. Taylora, tak jak je prezentoval ve své *The struggle for mastery in Europe*.⁷ Studiu britsko-německých vztahů v tomto období se v řadě publikací věnuje Paul Kennedy⁸. Kvalitním a poměrně novým dílem, věnujícím se stejné tématice především z pohledu veřejného mínění, je i Ramsdenova *Don't mention the war*.⁹ Pracuji i s dostupnou českou literaturou Petra Křivského a Aleše Skřivana¹⁰ nebo Františka Stellnera, Václava Dršky¹¹ a Vladimíra Nálevky¹².

K jednotlivým kapitolám potom používám odborné články. Období 90. let se speciálním zaměřením na vzájemná alianční jednání se věnují Johnson a Bickford¹³,

¹ HOWARD, Christopher. The Policy of isolation. *The Historical Journal*. 1967. vol. 10. no. 1. s. 77-88. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2638062>.

² PENSON, Lillian M. The Principles and Methods of Lord Salisbury's Foreign Policy. *Cambridge Historical Journal*. 1935. vol. 5, no. 1. s. 87-106. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3020834>.

³ GOODLAD, G. D. *British Foreign and Imperial Policy, 1865-1919*. Vyd. 1. London: Routledge. 2000. 118 s. ISBN 0-415-20338-4.

⁴ KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie : Od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 1999. 946 s. ISBN 80-7260-025-7.

⁵ KENNEDY, Paul. *The Rise and Fall of the Great Powers*. Vyd. 1. New York: Random House 1987. 671 s. ISBN 0-394-54674-1.

⁶ SEARLE, G. R. *A New England? : peace and war 1886 – 1918*. Vyd. 1. Oxford: Clarendon Press. 2004. 951 s. ISBN 0-19-820714-X.

⁷ TAYLOR, A.J.P.. *The struggle for mastery in Europe 1848-1918*. Vyd. 2. Oxford: Oxford University Press, 1957. 638 s.

⁸ KENNEDY, P. M.. German World Policy and the Alliance Negotiations with England, 1897-1900. *The Journal of Modern History*. 1973. vol. 45. no. 4. s. 605-625. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1879265>.

⁹ RAMSDEN, John. *Don't mention the war : The British and the Germans since 1890*. Vyd. 2. London: Abacus, 2007. 444. s.

¹⁰ KŘIVSKÝ, Petr; SKŘIVAN, Aleš. *Století odchází : Světla a stíny „belle époque“*. Vyd. 2. Praha: Aleš Skřivan ml. 2004. 341 s. ISBN 80-86493-12-1

¹¹ SKŘIVAN, Aleš, DRŠKA, Václav, STELLNER, František. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648-1914*. Vyd. 1. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku 1994. 217 s. ISBN 80-85241-57-9.

¹² NÁLEVKA, Vladimír. *Koncert Velmocí. Mezinárodní vztahy v letech 1871 a 1914*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2006. s. 254 ISBN 80-7254-763-1.

¹³ JOHNSON, E. N.; BICKFORD, J. D. The contemplated Anglo-German aliance: 1890-1901. *Political science Quarterly*. 1927, vol. 42, no. 1. s. 1-57. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2142859>.

Helgolandskou smlouvu ve své diplomové práci zajímavě rozebírá Yokell¹⁴, zahraniční politiku britských liberálů Martel¹⁵, Krügerův telegram Sontag¹⁶, situaci na Dálném východě Otte¹⁷, námořní zbrojení Kelly¹⁸, či opět Kennedy¹⁹, britsko-japonskou alianci potom Steinerová²⁰ a *Entente cordiale* Andrew²¹.

Německé politice vůči Británii v Africe se věnují v rozsáhlé publikaci Gifford a Louis²², speciálně Jižní Africe potom ve svém článku Penner.²³ Situací na německém ministerstvu zahraničí a především povahou, náturou a myšlenkami barona von Holsteina se zabývá Richter²⁴ a Gooch²⁵, poměry na císařském dvoře a v okolí císaře Viléma II. potom Röhl.²⁶

---

¹⁴ YOKELL, A. Marshall. *The treaty of Helgoland-Zanzibar: The beginning of the end for the anglo-german friendship?* Richmond, 2010. 109 s. Diplomová práce (M.A). University of Richmond.

Dostupné také z WWW: <https://dspace.lasrworks.org/handle/10349/912>.

¹⁵ MARTEL, Gordon. Rosebery and the Definition of Anglo-German Understanding. *The Historical Journal*. 1984. vol. 20. no. 2. s. 387-404. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2639181>.

¹⁶ SONTAG, R. J. The Cowes interview and the Krüger Telegram. *Political Science Quarterly*. 1925. vol. 40. No. 2. s. 217-247. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2142275>.

¹⁷ OTTE, T. G. Great Britain, Germany, and the Far-Eastern crisis of 1897-8. *The English Historical Review*. 1995. vol. 110. no. 439. s. 1157-1179. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/577254>.

¹⁸ KELLY, P. J. Strategy, Tactics, and Turf Wars: Tirpitz and the Oberkommando der Marine, 1892-1895. *The Journal of Military History*. 2002, vol 66. no. 4. s. 1033-1060. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3093263>.

¹⁹ KENNEDY, P. M. The Development of German Naval Operations. Plans against England, 1896-1914. *The English Historical Review*. 1974. vol. 89. no. 350. s. 48-76. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/565043>.

²⁰ STEINER, Zara. S. Great Britain and the Creation of the Anglo-Japanese Alliance. *The Journal of Modern History*. 1959. vol. 31. no. 1 s. 27-36. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1871770>.

²¹ ANDREW, Christopher. France and the Making of the Entente Cordiale. *The Historical Journal*. 1967. vol. 10. no. 1. s. 89-105. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2638063>.

²² GIFFORD, P.; LOUIS, W.R. *Britain and Germany in Africa. Imperial Rivalry and Colonial Rule*. Vyd. 1. New Haven : Yale University Press, 1967. 825 s.

²³ PENNER, C. D. Germany and Transvaal before 1896. *The Journal of Modern History*. 1940. vol. 12. Č. 1. S 31-58. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/1870956>.

²⁴ RICHTER, Günter. *Von Holstein. Politiker im Schatten der Macht*. Vyd. 1. Göttingen : Musterschmidt-Verlag, 1969. 99 s.

²⁵ GOOCH, G. P.. Baron von Holstein: "The Mystery Man" of the German Foreign Office 1890-1906. *Cambridge Historical Journal*. 1923, vol. 1, no. 1. s. 61-84. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3020821>.

1. Velká Británie, markýz Salisbury a „skvělá izolace“

1.1 Hospodářské postavení Velké Británie

Na konci 19. století se Velká Británie a Německo nacházely v odlišné pozici. Situace Velké Británie byla na první pohled impozantní. Byla bezpochyby světovou mocností číslo jedna. Na přelomu století zahrnovalo její impérium čtvrtinu světové populace a území o rozloze zhruba 12 milionů čtverečních mil, z něhož velká část byla k impériu přiřčena v posledních dekadách. Británie byla největší světovou obchodní velmocí. Londýnské City z ní činilo i největšího světového investora, bankéře a pojistitele.

Britská moc byla neodmyslitelně spjatá s dominantním postavením na moři. Od přijetí *Naval Defence Act* v roce 1889 platila „zásada dvou přídílů“ – britské námořnictvo tedy mělo disponovat nejméně stejnou silou jako druhá a třetí flotila světa. Britové měli největší obchodní flotilu a síť přístavů roztroušených po všech kontinentech. Dominance na moři byla základním a nezbytným kamenem britského úspěchu. Politika „skvělé izolace“ bez takového postavení je nepředstavitelná. Ne nadarmo Winston Churchill řekl, že *Royal Navy* „může prohrát celou válku během dne“.²⁷

Poslední desetiletí ovšem přinesla i relativní pokles britské moci. Rozlehlé impérium přinášelo řadu koloniálních střetů v různých částech světa. Došlo ke vzrůstu moci USA, Japonska a Německa. Překotný vědecký vývoj a rychlá industrializace právě v Německu a dalších zemích postupně ohrožovaly britské postavení přední průmyslové a obchodní velmoci. Britové tak pozvolna ztráceli svou vůdčí pozici na světových trzích. Ani britská flotila už nemohla být dostatečně silná všude, kde jí bylo potřeba. Britská armáda byla navíc relativně malá, tvořená dobrovolníky a určená především k rychlým zásahům při lokálních konfliktech v impériu. Tvořilo jí zhruba 135 000 vojáků, z nichž zhruba 30 % bylo dislokováno v impériu. Srovnání s Německem, které v mírovém stavu mělo 750 000 mužů ve zbrani a dalších 4-5 milionů mužů v rezervě,

²⁶ RÖHL, J. C. G. *Kaiser, Hof und Staat : Wilhelm II. Und die deutsche Politik*. Vyd. 4. München : C.H. Beck. 1995. 289 s. ISBN 3-406-39881 2.

²⁷ CHURCHILL in RAMSDEN, John. *Don't mention the war : The British and the Germans since 1890*. Vyd. 2. London : Abacus. 2007. 444. s. str. 67.

pak ospravedlňuje britské obavy z invaze množící se zejména od poloviny 90. let.²⁸ Bismarck k takové invazi prohlásil, že „*by britskou armádu mohl nechat zatknout svou policií*“.²⁹

Británie byla tedy na konci století na vrcholu slávy, ale začaly jí docházet síly. Debaty o černé budoucnosti a možném úpadku se v druhé polovině poslední dekády množily především v imperialistických kruzích. Přesto Kennedy uvádí, že současníci často viděli, nebo podávali situaci černější, než ve skutečnosti byla. Británie ztrácela relativní pozici na světových trzích, stále ovšem byla na prvním místě. Rozlehle impérium zásobovalo Spojené království surovinami i vojenskými jednotkami a Británie také ovládala mnoho nárazníkových neutrálních zón, které umožňovaly kompromisní řešení jejích sporů.³⁰

1.2 Markýz ze Salisbury a britská zahraniční politika

Robert Cecil, třetí markýz ze Salisbury, sloužil jako britský premiér v letech 1885-6, 1886-92 a 1895-1902. Kromě krátkých výjimek v letech 1886-7 a 1900-2 byl i britským ministrem zahraničí. Jeho postoj tak zásadně určoval britskou zahraniční politiku v období, jímž se zabýváme. Britská zahraniční politika byla především v prvních dvou funkčních obdobích do značné míry určena napjatými vztahy s Francií kvůli britské okupaci Egypta a obavami z ruských aktivit na Blízkém východě nebo u hranic s Indií. Proto ji můžeme charakterizovat i snahou o dobré vztahy s Trojspolkem a speciálně Německem. Tato snaha se projevila na jedné straně např. Středomořskými dohodami s Rakouskem a Itálií a na druhé straně Helgolandskou smlouvou.

1.3 „Skvělá izolace“?

Dlouhá doba, po kterou markýz určoval zahraniční politiku Británie, bývá často spojována s politikou tzv. „*skvělé izolace*“. Markýz se během svého působení vyhýbal

²⁸ SEARLE, G. R. *A New England? : peace and war 1886 – 1918*. Vyd. 1. Oxford : Clarendon Press. 2004. 951.s. ISBN 0-19-820714-X. str. 254.

²⁹ BISMARCK in SEARLE, G. R. *A New England? : peace and war 1886 – 1918*. Vyd. 1. Oxford : Clarendon Press. 2004. 951.s. ISBN 0-19-820714-X. str. 254.

³⁰ KENNEDY, Paul. *The Rise and Fall of the Great Powers*. Vyd. 1. New York : Random House 1987. 671 s. ISBN 0-394-54674-1. str. 230-231.

závazkům, které by mohly Británii v budoucnu svázat ruce - tedy dlouhodobým, otevřeným, blíže nespécifikovaným smlouvám a aliancím. Na druhou stranu byl ale vždy připraven sjednat omezené, konkrétní závazky svědčící britským cílům, jako jsou kupříkladu právě Středomořské dohody.

Britskému premiérovi je připisován i argument obhajující politiku „*skvělé izolace*“ tím, že otevřené závazky jsou v rozporu s britským parlamentarismem, neboť vzhledem k suverenitě parlamentu, ten je může kdykoli zrušit.³¹

„*Skvělá izolace*“ podle Kissingera refletovala tradiční britskou politiku. Ta se podle něj vyvíjela postupně už od Slavné revoluce. Zpočátku nesystematicky jako odraz politiky udržování mocenské rovnováhy, poté už ale jako vědomý záměr. Udržování rovnováhy moci na evropském kontinentě Británii zároveň umožňovalo soustředit se na budování svého impéria.³²

Pensonová při rozboru principů Saliburyho zahraniční politiky dochází k odlišnému stanovisku. „*Skvělá izolace*“ podle ní nebyla něčím, co by Salisbury cíleně dodržoval, nebyla principem jeho zahraniční politiky. Naopak pokud bychom hledali nějakou konzistentnost v jeho politice, viděli bychom ji ve schopnosti přizpůsobit politiku době a okolnostem. Salisburyho význam a přínos podle ní nespočíval v politice izolace, ale ve schopnosti rozpoznat a uchopit měnící se britské zájmy, definovat je, bránit je a ve schopnosti přijmout nutné závazky.³³ Tento argument podporuje i celá má práce.

Howard ještě dodává, že obecně byla izolace v mezinárodních vztazích prakticky po celé 19. století chápána negativně, jednoduše jako slabost a nedostatek spojenců. K používání tohoto výrazu jako charakteristiky britské zahraničně-politické situace dochází především ve druhé polovině 90. let 19. století. Tehdy také vznikl přídomek „*skvělá*“. Spouštěcím mechanismem je série šoků, které utrpěla britská prestiž v letech 1895 a 1896. Velice aktivní byl zejména německý tisk a němečtí

---

³¹ HOWARD, Christopher. The Policy of isolation. *The Historical Journal*. 1967. vol. 10. no. 1. s. 77-88. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2638062>.

³² KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie : Od Richelieuva k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 1. Praha : Prostor, 1999. 946 s. ISBN 80-7260-025-7. str. 68.

představitel. Proto debatu, která se následně rozpoutala, připisuje Howard i snaze německé diplomacie „přilákat Británii na orbit Trojspolku“.³⁴

I Sám Salisbury si stěžoval rakousko-uherskému velvyslanci Deymovi, že německý tisk „s velkou pečlivostí důrazně opakuje izolaci Anglie“.³⁵

1.4 Izolace?

Howard považuje termín „skvělá izolace“ pouze za přílišné zjednodušení komplikované situace. Nenajdeme dokument, který by takovou politiku, spočívající v absenci formálního závazku jít do války s další velmocí proti jiné, konstituoval. Naopak podíváme-li se, kterými smlouvami byla Británie vázána, najdeme celou řadu aliancí a jiných smluv, z nichž některé byly velmi dlouhodobé a otevřené. Howard vychází z tzv. „modré knihy“, kterou si britská Dolní sněmovna vyžádala od *Foreign Office* v roce 1899.³⁶

Zde se uvádí, že Británie je vázána: smlouvou s Francií a Švédskem o obraně švédského území proti Rusku z roku 1855, tzv. „Kyperskou konvencí“ s Osmanskou říší z roku 1878 a také rozličnými smlouvami s Portugalskem uzavřenými od roku 1373. Kromě toho také řadou garančních smluv – například s Belgií a Lucemburskem. Patří sem i smlouva s Německem z roku 1898, kdy se obě země zavázaly společně bránit jakékoli velmoci v zásahu v portugalských koloniích Mosambiku, Angole a Portugalském Timoru.³⁷

Některé ze smluv byly uzavřené za zády parlamentu a také ne všechny lze považovat za platné či fakticky účinné a relevantní. Přesto uzavírá Howard svou stať tvrzením, že populární názor na britskou mezinárodní pozici, jakožto izolaci, byl i vzhledem k tajnosti některých smluv důsledkem neúplných informací.³⁸

---

³³ PENSON, Lillian M. The Principles and Methods of Lord Salisbury's Foreign Policy. *Cambridge Historical Journal*. 1935. vol. 5, no. 1. s. 87-106. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3020834>.

³⁴ HOWARD, Christopher. The Policy of isolation. *The Historical Journal*. 1967. vol. 10. no. 1. s. 77-88. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2638062>.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž.

Pokud z těchto názorů vyjdeme a podíváme se blíže, co později určovalo britskou politiku i ve vztahu k Německému císařství – neměli bychom vycházet z abstraktní doktríny „*skvělé izolace*“. Mnohem více to byla kalkulace momentální výhodnosti a nevýhodnosti britsko-německého přátelství či aliance.

2. Německo, Vilém II. a vnímání Německa ve Velké Británii

2.1 Hospodářské postavení Německa

Oproti Británii bylo Německo velmocí na vzestupu. Jeho populace rostla. Německé školy a univerzity produkovaly vzdělance a inženýry schopné uvádět do praxe poslední vědecké novinky a postupy, především v elektrotechnickém a chemickém průmyslu. Německo postupně dotahovalo a předhánělo velmoci v produkci klíčových surovin. Jeho ekonomika začala konkurovat britské a pronikala stále na nové světové trhy.

Německo se ale také ocitalo pod tlakem nacionalistů a expanzionistů ovlivňujících vládnoucí německou elitu i veřejné mínění, které přesvědčovali o nutnosti další teritoriální expanze. Podle Kennedyho mělo Německo dostatečné zdroje a možnosti, aby ovlivnilo status quo v mezinárodní politice. Příkladem může být budování německé flotily. Na druhé straně ho ale sužovala nevýhodná geopolitická pozice uprostřed velmocí, kdy jeho růst ohrožoval zároveň hned několik z nich.³⁹

Ramsden však tvrdí, že to nebyl hospodářský růst, který přivedl Brity a Němce na kurz směřující ke konfliktu. Vzájemná ekonomická provázanost naopak měla střetu zabraňovat. Argumentuje pak například četnými mírovými snahami, které v období před válkou vycházely z podnikatelských kruhů na obou stranách.⁴⁰ Za vzájemným odcizením tak můžeme hledat jiné faktory. Hlavním z nich byla zahraniční

---

³⁹ KENNEDY, Paul. *The Rise and Fall of the Great Powers*. Vyd. 1. New York : Random House 1987. 671 s. ISBN 0-394-54674-1. str. 208-214.

⁴⁰ RAMSDEN, John. *Don't mention the war : The British and the Germans since 1890*. Vyd. 2. London : Abacus, 2007. 444. s. str. 67.

politika německého císařství. Tu do značné míry ovlivňovala vnitropolitická situace, která sehrála roli i při tvorbě veřejného mínění v obou státech.

2.2 Vilém II.

Některými současníky byl považován za „většího než Bismarck nebo Napoleon“ a „povolaného k tomu stát se tvůrcem světa“. ⁴¹ Historiky ale bývá nejednou popisován jako nevyrovnaný, náladový, samolibý, panovačný a ambiciózní člověk se sklonem k teatrálním gestům. ⁴²

Díky císařově roztěkanosti bylo i poměrně snadné ho ovlivnit. Z toho mohl těžit i hrabě von Holstein, klíčová postava německé zahraniční politiky, nebo příslušníci armádních kruhů. Německo pod císařovou vládou bývá charakterizováno absolutistickými tendencemi Viléma na jedné straně a zároveň vlivem nejrůznějších šedých eminencí na politiku země na straně druhé. Císař měl například neomezenou pravomoc nad ozbrojenými složkami. Často hovořil o „své armádě“ a „svém loďstvu“. Vliv, jaký měli vysoce postavení armádní důstojníci na císaře, však můžeme vidět u admirála Tirpitze.

Jak uvádějí Johnson a Bickford, Vilém byl také jedním z těch mála lidí, kteří jsou obdařeni darem říci v klíčovém okamžiku něco, co naprosto neguje a vymaže vše dobré a pozitivní řečené předtím či potom. Neštěstím pro britsko-německé vztahy bylo, že se mu to dařilo snad nejvíce právě v Británii. ⁴³ Ukázkou takového jednání je například Krügerův telegram.

Přitom Vilém mohl být jakožto vnuk královny Viktorie tím, kdo stvrdí anglo-německé přátelství. Jak se můžeme dočíst v Ramsdenově *Don't mention the war*, britská královna nemohla zapomenout, že Vilém byl její jediný vnuk, který měl živé

⁴¹ RÖHL, J. C. G. *Kaiser, Hof und Staat : Wilhelm II. Und die deutsche Politik*. Vyd. 4. München : C. H. Beck. 1995. 289 s. ISBN 3-406-39881 2.

⁴² KŘIVSKÝ, Petr; SKŘIVAN, Aleš. *Století odchází : Světla a stíny „belle époque“*. Vyd. 2. Praha : Aleš Skřivan ml.. 2004. 341 s. ISBN 80-86493-12-1. str. 156.

⁴³ JOHNSON, E. N.; BICKFORD, J. D. The contemplated Anglo-German aliance: 1890-1901. *Political science Quarterly*. 1927, vol. 42, no. 1. s. 1-57. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2142859>.

vzpomínky na Alberta, jejího manžela. Vilém navíc sám prohlásil při své první oficiální návštěvě Anglie, že je „*sám z velké části Angličan*“.⁴⁴

2.3 Britské vnímání císařského Německa

Ramsden tvrdí, že Britové chápali Němce historicky spíš jako přátele než nepřátele. Částečně díky reformaci, z části také kvůli napjatému vztahu s Francií. Také ale proto, že obě země byly spojenci při poslední velké válce. Ke konci 19. století však nachází na straně běžných Britů přehlížení a nezájem. Němci byli podle jejich názoru tvrdě pracující, ale neefektivní, romantičtí, ale nezajímaví, se sklonem k poslušnosti a oddanosti autoritě a čím dál více také k militarismu.⁴⁵

Přesto vzrůstala mezi intelektuály a v kruzích kolem královny Viktorie náklonnost k Němcům, především z rasových, náboženských, historických a kulturních důvodů. Vládlo zde přesvědčení, že Německo je pro Británii přirozený spojenec. Němci měli s Brity sdílet rasovou příbuznost jako Anglosasové. Velké oblíbenosti se těšila německá kultura a především hudba. Němečtí skladatelé té doby – Haydn, Weber, Mendelsohn, Wagner nebo Strauss - ostře kontrastovali s Británií, považovanou v Německu za „*Land ohne Musik*“.⁴⁶

Devadesátá léta 19. století znamenala v Německu i růst hnutí spojených s nacionalismem, militarismem a expansionismem, to vše doplněno ozvěnou Nietzscheho myšlenek ve společnosti. Impulzem pro vznik některých hnutí a spolků byla Helgolandská smlouva, která byla zejména v německých koloniálních kruzích vnímána velmi negativně. Taková hnutí jako např. *Německá koloniální společnost*, *Lodní spolek*, *Branný spolek* či *Všeněmecký svaz* měla vliv na veřejné mínění, tvorbu politiky, ale i na německé vnímání v zahraničí.⁴⁷

To vše rezonovalo i v Británii a v britských názorech na Němce. Zejména v druhé polovině 90. let zde dochází k masivnímu nárůstu tzv. „*invasion literature*“,

⁴⁴ RAMSDEN, John. *Don't mention the war : The British and the Germans since 1890*. Vyd. 2. London : Abacus, 2007. 444. s. str. 52.

⁴⁵ Tamtéž. str. 23-24.

⁴⁶ Tamtéž. str. 3- 53.

tedy fantazijní literatury vykreslující útok na britské ostrovy. Přesně na přelomu století si Britové poprvé mohli přečíst o německé invazi v *How Germans Took London*. Stejně tak vyšla i Německá obdoba *Die Abrechnung mit England*.⁴⁸ Z celkově zhruba šedesáti podobných novel celé dvě třetiny považovaly Německo za hrozbu. Z třiceti z nich, které byly publikovány po roce 1900, však už jen pět mluvilo o jiném národě. Po roce 1904 už jediným národem, který ve fantazijních příbězích útočil na Albion, bylo Německo.⁴⁹ Populárním autorem takové literatury byl William Le Queux. Dle Stafforda i jeho germanofobie přispěla k tomu, že vztahy obou zemí prodělaly během tak krátké doby tak velkou změnu, že vzájemná válka, která se pohybovala v rámci čirých fantazií v roce 1890, se o dvacet čtyři let později stala realitou.⁵⁰

2.4 Vzájemná politika obou zemí

Zatímco britská zahraniční politika byla alespoň zpočátku 90. let poměrně konzistentní, a proto ji můžeme charakterizovat Salisburyho doktrínou omezených závazků, prodělala německá zahraniční politika v 90. letech, především ve vztahu k Británii, řadu změn. Právě tyto změny měly zásadní dopad na vzájemné vztahy obou zemí. První z nich byla politika „*nového kurzu*“, kterou následovaly snahy o zformování kontinentální aliance proti Velké Británii, a konečně *Weltpolitik*, která v roce 1898 zasadila vztahům Británie a Německa velmi tvrdou ránu.

3. 1890: Neprodloužení německo-ruské zajišťovací smlouvy a politika „*nového kurzu*“

Když 18. března 1890 vyvrcholil konflikt německého kancléře Bismarcka a mladého císaře Viléma II. kancléřovou demisí, prohlásil britský premiér lord Salisbury, že Bismarckův odchod povede k velké pohromě, jejíž účinek pocítíme ve všech částech

---

⁴⁷ KŘIVSKÝ, Petr; SKŘIVAN, Aleš. *Století odchází : Světla a stíny „belle époque“*. Vyd. 2. Praha : Aleš Skřivan ml., 2004. 341 s. ISBN 80-86493-12-1. str. 169.

⁴⁸ RAMSDEN, John. *Don't mention the war : The British and the Germans since 1890*. Vyd. 2. London : Abacus, 2007. 444 s. str. 59.

⁴⁹ Tamtéž str. 71.

⁵⁰ STAFFORD in RAMSDEN, John. *Don't mention the war : The British and the Germans since 1890*. Vyd. 2. London : Abacus, 2007. 444. s. str. 58.

Evropy.⁵¹ V následujícím období prodělaly vztahy obou zemí vývoj od veskrze přátelských nálad, ústících dokonce ve snahy o formální alianci, až ke konci ve víru Velké války, predikované v markýzově předpovědi. První významnou akcí nových německých představitelů bylo překvapivé neprodloužení zajišťovací smlouvy s Ruskem.

3.1 Fridrich von Holstein a politika „nového kurzu“

Odchod kancléře Bismarcka znamenal zásadní změnu německé zahraniční politiky. Německo s mladým císařem Vilémem II., novým kancléřem Leem von Caprivi a baronem Friedrichem von Holstein, začalo sledovat „*nový kurz*“ své zahraniční politiky. Ten zahrnoval větší důraz na spojenectví s Rakouskem, opuštění svazku s Ruskem a zároveň snahu zlákat do společné aliance Velkou Británii.

Kancléř Leo von Caprivi neměl schopnosti svého předchůdce. Sám se přiznal, že prostě neumí „*žonglovat s pěti skleněnými koulemi najednou*“ tak, jak to dokázal Bismarck.⁵² Politiku „*nového kurzu*“ tak koncipoval Fridrich von Holstein, šedá eminence na *Wilhelmstraße*, poradce kancléřů Capriviho, Hohenloheho a von Bülowa a obratný manipulátor, který vytrvale odmítal odpovědné posty. Podle Richtera byl také prototypem pruského úředníka - politika byla pro něj vším, byl introvert, žil sám, pohyboval se spíše v ústraní, o jeho osobním životě toho víme velmi málo.⁵³

Ač Holstein v diplomacii začínal protěžován Bismarckem, na sklonku kariéry starého kancléře stál na straně jeho kritiků. Sám bývalý kancléř ho považoval za jednoho ze strůjců svého pádu.⁵⁴ I jejich pohledy na zahraniční politiku se lišily. Zatímco Bismarck se nejvíce obával války na dvou frontách a snažil se jí vyhnout ze všech sil, Holstein věřil, že je nevyhnutelná. Byl příznivcem preventivní války s Ruskem. Očekával, že Rusko do střetu s Německem dovede jeho panslavistická

---

⁵¹ SKŘIVAN, Aleš; DRŠKA, Václav, STELLNER, František. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648-1914*. Vyd. 1. Praha :Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994. 217 s. ISBN 80-85241-57-9, str. 185.

⁵² NÁLEVKA, Vladimír. *Koncert Velmocí. Mezinárodní vztahy v letech 1871 a 1914*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2006. S. 254 ISBN 80-7254-763-1.str. 99.

⁵³ RICHTER, Günter. *Von Holstein. Politiker im Schatten der Macht*. Vyd. 1. Göttingen : Musterschmidt-Verlag, 1969. 99 s. str. 62.

agitace. Stejného názoru bylo i tehdejší veřejné mínění a generální štáb.⁵⁵ „*Rusko, je*“, podle něj „*jako vzteklý pes, člověk ho může hladit, ale on stejně kousne.*“⁵⁶

Německé vztahy s Francií byly napjaté od prusko-francouzské války a francouzské ztráty Alsaska a Lotrinska. Bismarckova politika dlouhou dobu spočívala ve snaze držet ji v mezinárodní izolaci.

3.2 Zajišťovací smlouva - očekávání

Politika „*nového kurzu*“ v praxi jeden po druhém bořila pilíře ze systému Bismarckem vytvořených vztahů, který měl stabilizovat mezinárodněpolitickou situaci Německa. Neprodloužení tříleté zajišťovací smlouvy s Ruskem, uzavřené roku 1887, bylo prvním z nich. Tajná smlouva především stanovila, že v případě, že by se jedna ze smluvních stran ocitla ve válce s třetí mocností, druhá bude vzhledem k ní zachovávat neutralitu. Z německého pohledu bylo hlavním cílem smlouvy, v souladu s Bismarckovými záměry, zabránit vytvoření protiněmeckého rusko-francouzského spojení a vyhnout se situaci, kdy by mělo čelit útoku ze západu i východu zároveň.

Bismarckova očekávání, že zajišťovací smlouva zabrání sblížení Francie a Ruska, se ale nenaplnila. Německo se situaci snažilo řešit ještě v dobách železného kancléře ekonomickým tlakem na Rusko, ovšem sankce tehdy přinesly přesně opačný efekt. Sblížení Ruska a Francie pokračovalo a znamenalo hrozbu. Přesto už kancléř nedostal příležitost situaci napravit. Po jeho odchodu odmítlo Německo svou zajišťovací smlouvu s Ruskem prodloužit.

---

⁵⁴ GOOCH, G. P.. Baron von Holstein: "The Mystery Man" of the German Foreign Office 1890-1906. *Cambridge Historical Journal*. 1923, vol. 1, no. 1. s. 61-84. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3020821>.

⁵⁵ RICHTER, Günter. *Von Holstein. Politiker im Schatten der Macht*. Vyd. 1. Göttingen : Musterschmidt-Verlag, 1969. 99 s. str. 47.

⁵⁶ Tamtéž. str. 45.

3.3 Proč k prodloužení smlouvy nedošlo?

Von Caprivi i Vilém II. byli nejprve připraveni prodloužení zajišťovací smlouvy podpořit. Svou roli zde však sehrál baron von Holstein. Ten dokázal původní stanovisko císaře i kancléře změnit. Nebyl ve svém odporu sám - proti smlouvě stála i řada dalších tehdejších diplomatů. Důvody, proč by Německo nemělo smlouvu s Ruskem obnovit, lze najít v posouzení tří diplomatů – Holsteina, hraběte Berchema a rady Rachsdaua z 23. března 1890. Jako důvody všichni tři shodně uváděli: narůstající nebezpečí válečného konfliktu vyplývajícího z ruských aktivit na Balkáně a možnost porušení aliance s Rakousko-Uherskem, oboustrannou nevyváženost smlouvy a také hrozbu, že Rusko může využít smlouvy k tlaku na alianční spojence v Trojspolku a Británii.⁵⁷

Kissinger shrnuje, že k odmítnutí ruské nabídky na prolongaci vedly Němce tři důvody: zaprvé se snažili učinit svou zahraniční politiku jednoduchou a průhlednou, zadruhé chtěli ujistit Rakousko o váze, kterou přikládají spojenectví s ním, a konečně Německo chápalo smlouvu s Ruskem jako překážku aliance s Velkou Británií.⁵⁸

Holstein sám se dále obával, že Rusko může vtáhnout Německo do války s Brity.⁵⁹ Ta v té době rozhodně nebyla nepravděpodobná vzhledem k ruskému pronikání v oblasti Pamíru. Taylor přidává, že němečtí představitelé se také báli možnosti, že by se text smlouvy dostal do ruky Britům. Ti by byli jistě nemile překvapeni - zejména tajným protokolem, kde se Německo zavázalo podpořit Rusko v případě snahy zmocnit se Bosporu a Dardanel.⁶⁰ I tento strach ukazuje na váhu, kterou tehdejší němečtí představitelé přikládali alianci s Brity.

3.4 Důsledky pro mezinárodní vztahy

⁵⁷ RICHTER, Günter. *Von Holstein. Politiker im Schatten der Macht*. Vyd. 1. Göttingen : Musterschmidt-Verlag, 1969. 99 s. str. 60.

⁵⁸ KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie : Od Richelieuva k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 1. Praha : Prostor, 1999. 946 s. ISBN 80-7260-025-7. str. 186.

⁵⁹ YOKELL, A. Marhall. *The treaty of Helgoland-Zanzibar: The beginning of the end for the anglo-german friendship?* Richmond, 2010. 109 s. Diplomová práce (M.A). University of Richmond.

Dostupné také z WWW: <https://dspace.lasrworks.org/handle/10349/912>.

⁶⁰ TAYLOR, A.J.P.. *The struggle for mastery in Europe 1848-1918*. Vyd. 2. Oxford : Oxford University Press, 1957. 638 s. str. 328.

Neprodloužení zajišťovací smlouvy bylo prvním krokem politiky „*nového kurzu*“. Důležitým cílem této politiky byla aliance Německa a Velké Británie. Němci tak prodloužení zajišťovací smlouvy odmítli i proto, že by mohla bránit zlepšení vztahů s Velkou Británií. „*Nový kurz*“ však vedl k narušení *statusu quo* v mezinárodních vztazích. Konečným důsledkem tak nakonec bylo prohloubení ruské vazby na Francii, ve které car hledal účinnou protiváhu a případného spojence v hrozícím střetu právě s Velkou Británií. „*Nový kurz*“ byl také první z řady chybných kalkulací německé diplomacie v čele s baronem von Holsteinem. Pozdější aliance Francie a Ruska se stala rozhodujícím faktorem mezinárodních vztahů ve zbytku 90. let 19. století. Znamenala také klíčovou bezpečnostní hrozbu pro německé císařství, která se měla projevit při další tvorbě německé politiky a sehrála klíčovou roli i při jednáních o britskou-německé alianci.

4. 1890: Helgolandská smlouva

Helgolandská smlouva řešila spory, které vyvstaly z koloniálních ambic Britů a Němců. Podle některých autorů, jako např. A. J. P. Taylora používal Bismarck kolonie k dosažení jiných cílů své zahraniční politiky. Sloužily jako nástroje vlivu v oblastech, kde byli Britové nejcitlivější – v impériu.⁶¹ Pomocí jednání o koloniích tak Bismarck zamýšlel popostrčit Brity k posunu v jednáních o vzájemné alianci. I proto navázala na předešlá jednání Capriviho vláda v roce 1890. Nejprve se ale vraťme o několik měsíců zpět.

4.1 Britsko-německé vztahy v období před uzavřením smlouvy

Německo začalo hledat oporu ve zlepšení vztahů s Británií už při prvních náznacích rusko-francouzské spolupráce. Bismarckův návrh britsko-německé obranné smlouvy namířené proti Francii Salisbury v roce 1889 sice neodmítl, ale odložil s poukazem na nepříznivě naladěné veřejné mínění.⁶² Přesněji řečeno - podle zprávy Herberta von Bismarcka svému otci – Salisbury s německým návrhem aliance souhlasil,

⁶¹ A. J. P. TAYLOR in YOKELL, A. Marhall. *The treaty of Helgoland-Zanzibar: The beginning of the end for the anglo-german friendship?* Richmond, 2010. 109 s. Diplomová práce (M.A). University of Richmond. Dostupné také z WWW: <https://dspace.lasrworks.org/handle/10349/912>.

ovšem považoval jeho přijetí za nevhodné vzhledem k tomu, že by přivodilo pád jeho vlády, která v té době spočívala v koalici konzervativců s unionisty. Ti byli známí svým odporem k alianci s Německem, především kvůli koloniálním sporům.⁶³ Je ovšem opodstatněné si myslet, že Salisburyho odpověď byla spíše diplomatickou výmluvou, neboť taková aliance nebyla v tomto období britským zájmem.

Pravdou ale také je, že situace nebyla britsko-německému přátelství nebo dokonce alianci rozhodně nepřátelská. Koloniální spory mezi oběma velmocemi nedosahovaly závažnosti těch, které měla Británie s Ruskem a Francií ohledně situace v Pamíru nebo Egyptě. Británie byla také připoutána k Trojspolku Středomořskými dohodami s Itálií a Rakouskem z roku 1887.⁶⁴

4.2 Situace v Africe

Bismarckův původně zdrženlivý přístup ke koloniím se začal měnit, jak uvádí W. R. Louis, v roce 1884. Důvodem bylo veřejné mínění v Německu, které začalo dychtit po koloniích. Od samého počátku byl kolonialismus německým veřejným míněním vnímán antibritsky. Britové, jakožto koloniální velmoc, symbolizovali pro německé koloniální kruhy to, čeho chtěli sami dosáhnout. Německé koloniální ambice se ale také nevyhnutelně musely střetnout s britskými, právě proto, že britské impérium a britské zájmy existovaly téměř ve všech částech světa. I Britové sami vnímali každou německou novou koloniální akvizici negativně.⁶⁵ I když se situace pomalu začala měnit, i s přispěním Salisburyho politiky „*appeasementu*“ vůči německému koloniálnímu úsilí, v roce 1889 stály mezi oběma zeměmi problémy v řadě oblastí. Ve východní Africe se Britové obávali německého pronikání v Ugandě a v oblasti Ňaska-Tanganiky i možného obklíčení z německé základny v sultanátu Witu. V jihozápadní Africe byla

---

⁶² NÁLEVKA, Vladimír. *Koncert Velmocí. Mezinárodní vztahy v letech 1871 a 1914*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2006. S. 254 ISBN 80-7254-763-1. str. 103.

⁶³ YOKELL, A. Marshall. *The treaty of Helgoland-Zanzibar: The beginning of the end for the anglo-german friendship?* Richmond, 2010. 109 s. Diplomová práce (M.A). University of Richmond. Dostupné také z WWW: <https://dspace.lasrworks.org/handle/10349/912>.

⁶⁴ NÁLEVKA, Vladimír. *Koncert Velmocí. Mezinárodní vztahy v letech 1871 a 1914*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2006. S. 254. ISBN 80-7254-763-1. str. 103.

⁶⁵ LOUIS, W.R. Great Britain and German Expansion in Africa, 1884-1919 in GIFFORD, P., LOUIS, W.R. *Britain and Germany in Africa. Imperial Rivalry and Colonial Rule*. Vyd. 1. New Haven : Yale University Press 1967. 825 s.

sporná oblast okolo jezera Ngami a hraniční spory existovaly i v západní části kontinentu.⁶⁶

4.3 Výměna

Smlouva uzavřená mezi oběma zeměmi 1. července 1890 znamenala především vymezení sfér vlivu ve východní, jihozápadní a západní Africe. Určila se demarkační linie. Země upustily od některých svých ambic a zájmů.

Ve východní Africe se Německo vzdalo svého protektorátu nad sultanátem Witu a sousedící přímořskou oblastí Kismayo. Ustoupilo také od nároků na území severně od řeky Tana, ostrovů Patta a Manda a uznalo britský protektorát nad Zanzibarem a Pembou. V jihozápadní Africe dostali Němci přístup k řece Zambezi. A také ostrov Helgoland v Severním moři.

Ostrov Helgoland, vzdálený 70 kilometrů od německého pobřeží, měl výhodnou polohu vzhledem k nově vybudovanému Kielskému kanálu propojujícím Severní a Baltské moře. Například Yokell se domnívá, že získání Helgolandu mělo svůj význam při budování německé flotily. Především proto, že odstranilo britskou základnu kontrolující německý přístup do Severního moře. Přesto šlo o malý ostrov o rozloze zhruba čtyř čtverečních kilometrů osídlený přibližně 2000 obyvateli. Ostrov se v posledních letech Britům nevyplácel, pro Němce však znamenal jistou strategickou výhodu.⁶⁷

4.4 Přijetí veřejným míněním

Přijetí dohody v obou státech bylo odlišné. Získání Helgolandu bylo v Německu přijímáno s nadšením. Zejména námořnické kruhy ho chápaly jako úspěch a zisk jednoho z opěrných obranných bodů na severoněmeckém pobřeží. Proti stáli příznivci koloniální expanze, kteří krok naopak chápali jako rezignaci na německou politiku

---

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ YOKELL, A. Marhall. *The treaty of Helgoland-Zanzibar: The beginning of the end for the anglo-german friendship?* Richmond, 2010. 109 s. Diplomová práce (M.A). University of Richmond. Dostupné také z WWW: <https://dspace.lasrworks.org/handle/10349/912>.

v Africe. V Británii proti odstoupení Helgolandu vystupovala Dolní sněmovna i královna Viktorie. Salisbury argumentoval obtížnou obranou ostrova a důležitostí britského izolacionismu: „*Kdybychom donekonečna odkládali urovnání v Africe, velmi by to ztížilo naši snahu udržet přátelské vztahy s Německem a přinutilo by nás to změnit celý náš vztah k systému evropských aliancí.*“⁶⁸

4.5 Dopad na mezinárodní a britsko-německé vztahy

Dohoda samotná se dá interpretovat jako slušný kompromis, přesto odstartovala řadu nedorozumění. Předně obě dvě strany ji chápaly odlišně. Zatímco Britové v ní viděli řešení koloniálních problémů v Africe, Německo ji považovalo za předeheru britsko-německé aliance. Obdobně i Rusové ji chápali jako předzvěst britského členství v Trojspolku a ještě více se upnuli na spojenectví s Francií.⁶⁹

Němci si tedy od dohody slibovali výrazné zlepšení vztahů s Brity nebo dokonce šanci na britské členství v Trojspolku. Dle Yokella je ale možné, že přesný opak byl pravdou. Ukončení britsko-německých koloniálních sporů totiž fakticky znamenalo, že každá země mohla nadále sledovat své zájmy zcela nezávisle na té druhé. Jednoduše - smlouva uspořádala německo-britské záležitosti v Africe možná až příliš dokonale a potřeba vzájemné spolupráce tak povadla.⁷⁰

Yokell se dále domnívá, že Helgolandská smlouva vydláždila cestu dalším britským koloniálním dohodám. Například Francie byla nucena zlepšit své vztahy s Británií, když už pro nic jiného, tak proto, aby nadále zabránila sblížování Britů a Němců – tedy největší flotily a největší pozemní armády. Toto sblížování, podle něj, postupně pootevřelo dveře i budoucí *Entente cordiale*. Britům řešení koloniálních sporů

⁶⁸ NÁLEVKA, Vladimír. *Koncert Velmocí. Mezinárodní vztahy v letech 1871 a 1914*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2006. S. 254 ISBN 80-7254-763-1. str. 103-104.

⁶⁹ KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie : Od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 1. Praha : Prostor, 1999. 946 s. ISBN 80-7260-025-7. str. 189.

⁷⁰ YOKELL, A. Marhall. *The treaty of Helgoland-Zanzibar: The beginning of the end for the anglo-german friendship?* Richmond, 2010. 109 s. Diplomová práce (M.A). University of Richmond. Dostupné také z WWW: <https://dspace.lasrworks.org/handle/10349/912>.

umožnilo nadále udržovat svou izolacionistickou politiku, právě tím, že postupně odstraňovala koloniální spory se svými rivaly.⁷¹

Všechno tohle ovšem neznamenal prudký obrat v britsko-německých vztazích. Ty se i v nadcházejícím období pozvolna zlepšovaly. Ovšem, zároveň právě zde lze hledat kořeny vzájemného odcizení. Během něj se začala projevovat jedna z důležitých konsekvencí politiky „*nového kurzu*“. Němci totiž neměli připravenou žádnou alternativu, která by mohla alianci s Brity nahradit.⁷²

5. Léta 1891-1894: Konec politiky „*nového kurzu*“

Období mezi lety 1891-1894 znamenalo především výrazné zlepšení vztahů mezi Ruskem a Francií. Spojenecká smlouva uzavřená v roce 1894 měla velké dopady i na vztahy Německa a Británie. I vnitropolitická situace obou zemí se měnila. V Británii se dostali k moci liberálové William Gladstone a lord Rosebery. Na druhé straně v Německu naopak rok 1894 znamenal konec vlády Lea von Capriviho. Spolu s ním fakticky skončila i politika „*nového kurzu*“.

5.1 Francouzsko-ruská „*entente*“

Neproloužení zajišťovací smlouvy a následné uzavření smlouvy Helgolandské nejenže nasměrovalo Rusy ke spolupráci s Francií, ale vzbudilo v Rusku i obavy, že Británie míří do Trojspolku. Stejný názor začala sdílet i Francie. Rok po podepsání Helgolandské smlouvy tak tyto dvě země podepsaly konvenci o vzájemné diplomatické podpoře, po které v roce 1892 následovala dohoda o vojenské spolupráci. Zatímco původní diplomatická konvence byla zaměřena svou formulací jak proti Velké Británii, tak proti Německu, vojenská dohoda z roku 1894 mířila už jen proti německému císařství.

⁷¹ YOKELL, A. Marhall. *The treaty of Helgoland-Zanzibar: The beginning of the end for the anglo-german friendship?* Richmond, 2010. 109 s. Diplomová práce (M.A). University of Richmond. Dostupné také z WWW: <https://dspace.lasrworks.org/handle/10349/912>.

⁷² JOHNSON, E. N.; BICKFORD, J. D. The contemplated Anglo-German aliance: 1890-1901. *Political science Quarterly*. 1927, vol. 42, no. 1. s. 1-57. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2142859>.

Smlouva stanovila, že: „*Bude-li Francie napadena Německem nebo Itálií, podporovanou Německem, použije Rusko všech svých sil k napadení Německa. Bude-li Rusko napadeno Německem nebo Rakouskem, podporovaným Německem, použije Francie všech svých sil k napadení Německa.*“⁷³

Car ovšem odkládal její ratifikaci až do roku 1894. Jak uvádí Taylor, smlouva znamenala zlom v evropské politice, ale obě země ale jako by stále ještě váhaly. Rusové doufali v prodloužení zajišťovací smlouvy a Francouzi v kompromis s Brity v egyptské otázce.⁷⁴

Pro Brity znamenala smlouva zásadní zjištění, že jsou nyní poslední velmocí, která dosud není součástí žádné z evropských aliancí. I s tímto faktem spojuje Howard velké rozšíření debaty o „*skvělé izolaci*“ v Británii.⁷⁵ Němci naopak viděli ve smlouvě jen další z důvodů, proč jim aliance s Brity spadne do klína. Britské hospodářské postavení se zhoršuje a Britové dříve či později nebudou schopni být nadále v izolaci. Pokud by se pak měli přidat do nějaké z aliancí, nepřidali by se přece na stranu svého odvěkého rivala Francie, nebo dokonce Ruska, kterého se tak obávali.

5.2 Liberálové u moci

Období mezi 15. srpnem 1892 a 22. červnem 1895 v Británii znamená vládu liberálních premiérů Williama Gladstona a lorda Roseberyho. Toto tříleté intermezzo mezi druhým a třetím volebním obdobím markýze ze Salisbury z řad konzervativců mělo vliv i na britsko-německé vztahy.

William Gladstone byl známý svou nedůvěrou vůči Trojspolku, především pak k Rakousko-Uhersku a Německu. Bytostně bližší byla liberálům Francie. Léta jeho vlády tak znamenala postupný zánik všeho nadstandartního, co se do té doby oběma zemím podařilo vybudovat.

⁷³ NÁLEVKA, Vladimír. *Koncert Velmocí. Mezinárodní vztahy v letech 1871 a 1914*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2006. s. 254 ISBN 80-7254-763-1. str. 107

⁷⁴ TAYLOR, A.J.P.. *The struggle for mastery in Europe 1848-1918*. Vyd. 2. Oxford : Oxford University Press, 1957. 638 s. str. 343.

⁷⁵ HOWARD, Christopher. The Policy of isolation. *The Historical Journal*. 1967. vol. 10. no. 1. s. 77-88. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2638062>.

Během předešlé Salisburyho vlády panoval například tichý konsenzus a spolupráce mezi Němci a Brity v oblasti východní otázky a Egypta. Británie převzala na svá bedra odpovědnost za status quo v Osmanské říši a mohla se spolehnout na Německou podporu v Egyptě. Do tohoto tichého partnerství zasáhli právě liberálové, přesně ve chvíli, kdy se se začalo výrazně projevovat i francouzsko-ruské sblížení.⁷⁶

Lord Rosebery byl k Německu vstřícnější. Základní problém britsko-německých vztahů v dobách jeho vlády však popisuje ve svém článku Gordon Martel. Celý problém, podle něj, spočíval v charakteru případné aliance, která by posunula dosavadní kooperaci zemí o úroveň výše. Lépe řečeno, v tom, kdo by v případném svazku měl navrch v duchu Bismarckova citátu: „*každá aliance má svého koně a jezdce*“⁷⁷. A Rosebery byl přesvědčen, že Německo je francouzsko-ruským spojenectvím ohroženo více než Británie. Zatímco Němci předpokládali, že tatáž aliance je daleko větší hrozbou pro britské impérium. Proto každý také předpokládal, že on by měl být tím, kdo bude hrát v alianci prim. Kdykoli pak Británie ustoupila německým tlakům, jen v Němcích posilovala pocit, že jsou to právě oni, kdo hraje vůdčí úlohu.⁷⁸

To vedlo Roseberyho k jeho politice, kdy se snažil nedávat Němcům více, než bylo naprosto nezbytné. Zároveň ale potřeboval udržet dobré vztahy s Německem i Trojspolkem. Chápal totiž, že je to rovnováha moci na kontinentě, která zaručuje bezpečnost britskému impériu. Ani Rusko, ani Francie si nedovolí imperiální válku s Brity, pokud by neměly jistotu, že nebudou čelit i Trojspolku v Evropě. Na druhé straně aliance s Němci by kromě narušení rovnováhy zavlekla Brity do války na kontinentě, což by ohrozilo existenci impéria.⁷⁹ Vzájemná aliance tak nebyla součástí Roseberyho dlouhodobých kalkulací. Do jeho plánů ovšem zasáhlo několik událostí.

---

⁷⁶ SONTAG, R. J. The Cowes interview and the Krüger Telegram. *Political Science Quarterly*. 1925. vol. 40. No. 2. s. 217-247. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2142275>.

⁷⁷ BISMARCK in MARTEL, Gordon. Rosebery and the Definition of Anglo-German Understanding. *The Historical Journal*. 1984. vol. 20. no. 2. s. 387-404. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2639181>.

⁷⁸ MARTEL, Gordon. Rosebery and the Definition of Anglo-German Understanding. *The Historical Journal*. 1984. vol. 20. no. 2. s. 387-404. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2639181>.

⁷⁹ MARTEL, Gordon. Rosebery and the Definition of Anglo-German Understanding. *The Historical Journal*. 1984. vol. 20. no. 2. s. 387-404. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2639181>.

V roce 1894 musel Rosebery čelit problému ve Středomoří. Britská středomořská flotila zde totiž nemohla nadále konkurovat spojeným flotilám Ruska a Francie. I italská a rakousko-uherská pomoc by byla v případě konfliktu pouze symbolická. Případná ztráta Středomoří by pak ohrozila Suez a tak i klíčovou spojnici s Indií. Britové sice odpověděli Spencerovým programem námořního zbrojení, který měl na jedné straně posílit britskou sílu ve Středomoří, a na druhé dokázat, že Britové Trojspolek potřebují méně než on je. Přesto Rosebery hledal alespoň dočasného spojence. Dne 31. ledna 1894 tak rakousko-uherskému velvyslanci sdělil připravenost Británie bránit úžiny, a jít tedy do konfliktu s Ruskem. Ovšem to bylo možné pouze v případě, že by Trojspolek dokázal udržet neutralitu Francie. Jak říká Taylor, mluvit o Trojspolku zde však byla pouze zástěrka, jedinou silou, která mohla Francii uhlídat, bylo Německo.⁸⁰ Byla to tak nepřímá výzva k významnému zlepšení vztahů s Německem.

Situace v Německu se ovšem začala měnit. Gladstonův přístup rozpoutal uvnitř německé vládní garnitury debaty o smysluplnosti případného spojení se zemí s tak nestálým a nepředvídatelným zřízením, jakým je parlamentní demokracie. Vždyť politická situace se zde mohla kdykoli změnit. Jak pak spoléhat na pomoc takového spojence v časech, kdy země byla v ohrožení ze strany Ruska i Francie? Německo se proto rozhodlo vydat se na cestu zlepšení svých pošramocených vztahů s Ruskem.

Navíc se začala měnit i vnitropolitická situace. Levicová koalice podporující Capriviho vládu se rozpadala, mnoho liberálů začalo pod vlivem německého kolonialismu považovat Británii za svého rivala. A mnoho velkých průmyslových vlastníků se zájmem hledělo na ruský trh.⁸¹ Vše vyústilo v propuštění kancléře Capriviho na podzim roku 1894. To značilo i definitivní konec politiky „*nového kurzu*“. Ten se, jak se tehdy jevílo, neosvědčil. Británii se nedařilo připoutat více k Trojspolku, natož přimět k alianci, navíc Francie s Ruskem byly nyní spojenci.

---

⁸⁰ TAYLOR, A. J. P.. *The struggle for mastery in Europe 1848-1918*. Vyd. 2. Oxford : Oxford University Press, 1957. 638 s. str. 348

⁸¹ TAYLOR, A. J. P.. *The struggle for mastery in Europe 1848-1918*. Vyd. 2. Oxford : Oxford University Press, 1957. 638 s. str. 348-9.

Roseberyho návrh se tak nesetkal v Německu s kladnou odezvou. A Němci svou politiku začali orientovat na zlepšení vztahů s Ruskem v naději, že se jim podaří oslabit rusko-francouzskou alianci.

Ještě předtím, během Capriviho vlády, však došlo k epizodě, která ovlivnila budoucí smýšlení německých vládních špiček o britském přístupu, nátuře a postoji k otázkám zahraniční politiky – byla jí Siamská krize v roce 1893.

5.3 Siamská krize

Siam byl posledním neutrálním státem mezi francouzským koloniálním panstvím v Indočíně a britským impériem v Indii a Barmě. Na vytvoření neutrálního polštáře se shodlo francouzské i britské ministerstvo zahraničí. Jediným důvodem proč k dohodě ve finále nedošlo, byl tuhý odpor indické vlády. Ovšem francouzská blokáda Bangkoku v roce 1893 těžce zasáhla Siam a přivedla jej na pokraj války s Brity, kteří kontrolovali 90 % siamského obchodu.⁸² 30. července došla do Londýna zpráva, podle které měly britské lodě na francouzský příkaz opustit siamské vody. Tehdejší premiér lord Rosebery začal ztrácet nervy. Británie, zdálo se, stála na pokraji války s Francií.

Shodou okolností byl na státní návštěvě Británie císař Vilém II. Rosebery za ním vyslal královnina sekretáře Ponsobyho s žádostí o německou podporu. Němce, podle Taylora, velmi zaujala jeho rozrušenost a přičítali ji britskému strachu z války. Dokonce z něj usuzovali na situaci v celé vládní garnituře. Ponsoby byl však nervózní z prozaičtějších důvodů. Válka by znamenala vnitropolitický zvrát, který by mohl ohrozit jeho pozici.⁸³

Než Němci stihli zareagovat, přišla do Británie zpráva, že šlo o falešný poplach. Celá aféra měla ale poměrně výrazný dopad na německé představy. Němci v sobě ještě více přiživili svou víru a přesvědčení, že aliance s Brity je na spadnutí a je pouze

---

⁸² NÁLEVKA, Vladimír. *Koncert Velmocí. Mezinárodní vztahy v letech 1871 a 1914*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2006. s. 254 ISBN 80-7254-763-1. str. 108.

⁸³ TAYLOR, A. J. P.. *The struggle for mastery in Europe 1848-1918*. Vyd. 2. Oxford : Oxford University Press, 1957. 638 s. str. 343.

otázkou času, kdy se jim podaří přidružit ji k Trojspolku. Taylor uvádí, že součástí německé politiky se tehdy také stalo vydírání.

6. 1894-1895: Kontinentální liga

Lea von Capriviho vystřídal v úřadu německého kancléře Chlodwig von Hohenlohe-Schillingsfürst. „*Nový kurz*“ skončil. Ani Hohenlohe však nebyl, podobně jako Caprivi, mužem zrozeným pro zahraniční politiku. *Auswärtiges Amt* tedy i nadále ovládal především baron von Holstein.

Jeho přístup k Britům se ale začíná měnit. Selhání snah vyjednat alianci po dobrém i se zkušenostmi nabranými během Siamské krize, vedlo Němce k přesvědčení, že musí Britům ukázat nejen svou cenu, ale - podle jejich názoru - i bezvýhodnost celé „*skvělé izolace*“. Holstein tak začal pracovat na plánech kontinentální ligy. Jeho cílem bylo využít sporů, které provázely Británii na hranicích jejího impéria, a zformovat zde proti nim vždy dočasná spojení kontinentálních mocností. To mělo Britům ukázat nezbytnost německé armády na kontinentě, která měla fungovat jako vztyčený prst pro Francouze i Rusy v koloniálních sporech.

Malet vidí v německé politice i návaznost na Roseberyho politiku. Ten sice nechtěl v Němcích podporovat německé přesvědčení o vlastní důležitosti. Pokud ale Britové odmítali s Němci spolupracovat - nejjednodušší cestou pro Němce bylo ukázat, jak velké chyby se Britové dopouštějí, a přidat se na druhou stranu.⁸⁴

6.1 Kongo

V polovině 90. let se opět aktivizovala otázka Horního Nilu. Tato centrální oblast britského zájmu se ocitla pod tlakem Francouzů. Hrozbou pro Británii bylo rozšiřování francouzských území od Čadského jezera k pravým přítokům řeky Konga a také jednání s etiopským císařem o koncesích na železnici z Džibútí až k pramenům Modrého Nilu.

---

⁸⁴ MARTEL, Gordon. Rosebery and the Definition of Anglo-German Understanding. *The Historical Journal*. 1984. vol. 20. no. 2. s. 387-404. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2639181>.

Britský manévr, spočívající v dohodách o sférách vlivu v oblasti s Němci a Italy, které byly namířeny právě proti Francii, nevyšel. Němci totiž uzavřeli dohodu i s Francií, díky které jí nechali volné ruce v inkriminované oblasti. Když se pak Rosebery snažil zajistit Horní Nil vytvořením neutrálního území dohodou s Belgií v roce 1894, byla to příležitost, na kterou čekala *Wilhelmstraße*.

Německo nabídlo Francii společnou diplomatickou akci proti Britům. Podle Taylora, za ní stála úvaha, že pokud Německo projeví takto horečnou negativní aktivitu, přiměje Brity přistoupit k Trojspolku aliancí s Rakousko-Uherskem, anebo naopak Francie, polichocena změnou německého přístupu, rázem zapomene na Alsasko Lotrinsko.⁸⁵ Z dnešního pohledu není žádným překvapením, že ani jeden z možných cílů nevyšel.

Británie byla sice nucena pod společným tlakem Německa a Francie nakonec kapitulovat, ovšem k jejímu přiblížení k Trojspolku to nevedlo. Rosebery naopak vůči němu zaujal tvrdý přístup a pohrozil ukončením dosavadní britské vstřícnosti. Trojspolek zde tak dosáhl naprosto opačného efektu. A Taylor uzavírá, že 9. červen 1894 znamenal historický den, kdy skončila spolupráce Britů a Rakousko-Uherska proti Rusům ve východní otázce.⁸⁶

6.2 Čína

Obtížnost britské izolace se měla projevit také v další epizodě mezinárodních vztahů končícího 19. století. Pozornost velmocí se tentokrát přesunula na Dálný východ.

Japonské vítězství v čínsko-japonské válce probíhající v letech 1893-1894 totiž oznamovalo zrod významné regionální mocnosti na straně jedné, ale současně i čínský úpadek na straně druhé. Čína byla v Evropě dlouhodobě považována za stagnující civilizaci. Po válce ji však markýz Salisbury označil za další z „*umírajících národů*“⁸⁷,

⁸⁵ TAYLOR, A. J. P.. *The struggle for mastery in Europe 1848-1918*. Vyd. 2. Oxford : Oxford University Press, 1957. 638 s. str. 351.

⁸⁶ Tamtéž. str. 352.

⁸⁷ OTTE, T. G. Great Britain, Germany, and the Far-Eastern crisis of 1897-8. *The English Historical Review*. 1995. vol. 110. no. 439. s. 1157-1179. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/577254>.

podobně jako například Osmanskou říši. Vidina snadného zisku území, velkého zdroje nerostných surovin nebo obrovského čínského trhu tak postupně přitahovala do oblasti i evropské velmoci.

Mír v Šimonoseki, uzavřený mezi Japonskem a Čínou v dubnu roku 1895, stvrdil japonské vítězství. Pro Japonsko znamenal nezávislost Koreje, vysoké válečné reparace a významné územní zisky. Japonci získali především Port Arthur a Liaotungský poloostrov označované díky svému strategickému významu jako klíče k Mandžusku.

Mandžusko ovšem považovali za oblast svého vlivu a budoucího pronikání Rusové. Proto iniciovali i zásah evropských mocností. S žádostí o podporu neuspěli v Británii, ovšem na jejich stranu se přidala Francie a Německo. I když Vilém II. zpočátku stál na straně Japonců, Holstein ho přesvědčil o výhodnosti podpory ruských aktivit na Dálném východě. Jejich podpora totiž odvracela ruskou pozornost od hranic s Německem.

Britové v této době vystupovali jako garant nezávislosti a integrity Číny. Jejich politika „*otevřených dveří*“ se snažila otevřít Čínu co nejvíce britskému a světovému obchodu a zároveň nedopustit její rozdělení mezi ostatní velmoci. Od počátku tedy stála na straně Číny. Plánovala i zásah během konfliktu, ovšem nenašla podporu u dalších velmocí. Mír u Šimonoseki se rozhodla přijmout, což se ukázalo být moudrým krokem, vzhledem k pozdější britsko-japonské kooperaci v regionu.

Teď se ovšem na Dálném východě rýsovala koalice, které se Británie obávala nejvíce. Rusko s Francií podporované Německem. Koalice sice uspěla a přiměla Japonce strategická území vrátit, ovšem německé kalkulace nevycházely. Britové jako by, podle německého názoru, stále nebyli schopni pochopit význam německého spolenectví. Holsteinovy „*soustavné rány bičiku*“⁸⁸ se mýjely účinkem.

Důvody, proč tomu tak bylo, uvádí Taylor. Podle něj Británie mohla stále těžit z toho, že zájmy velmocí byly odlišné. Francouzi se zajímali především o Egypt,

---

⁸⁸ NÁLEVKA, Vladimír. *Koncert Velmocí. Mezinárodní vztahy v letech 1871 a 1914*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2006. s. 254 ISBN 80-7254-763-1. str. 113.

Rusové nyní o Dálný východ a Němci jako by nevěděli, co si počít se svou pozicí, na jedné straně lákali Brity do aliance a na druhé straně proti nim osnovali kontinentální ligu.⁸⁹

6.3 Východní otázka a návštěva v Cowes

Návrat Salisburyho do úřadu v roce 1895 byl pro Němce znamením k opětovné korekci svého přístupu. Ovšem z britské strany se tentokrát setkali s daleko větší nedůvěrou. Změna politiky lorda Salisburyho v otázce Osmanské říše – přišel s návrhem jejího rozdělení - pak vzbudila nedůvěru i na německé straně. Baron Holstein, často odmítající přijmout snadná vysvětlení, hledal v britské politice dokonce snahu rozpoutat válku. Především ale podle Sontaga pojal přesvědčení, že Británie je německé přátelství ochotna vyměnit za dočasné územní či finanční zisky. Holsteinův postoj výrazně ovlivnil vzájemná jednání o situaci v Osmanské říši během návštěvy Viléma II. v Cowes, sehrál svou roli i při jeho kalkulacích ústících v aféru s Krügerovým telegramem.⁹⁰

Samotná návštěva Viléma II. v anglickém Cowes přinesla velký chlad do vzájemného vztahu císaře a markýze ze Salisbury. Markýz se vyjádřil o způsobu, jakým s ním císař mluvil: „*jako by zapomněl, že nejsem ministr pruského krále...*“⁹¹. Vilém zase neodpustil markýzovi, že ho nechal čekat a dokonce vůbec nedorazil na jedno z jednání.

7. 1896: Krügrův telegram

Často se lze setkat s interpretací, že Krügrův telegram byl jen další epizodou Vilémových nepromyšlených akcí v zahraniční politice. Do jisté míry tomu tak bylo. Při bližším prozkoumání kontextu vztahů obou zemí, ale vyplynou na povrch další zajímavé konotace. Například R. J. Sontag ukazuje na celé události tehdejší situaci, která panovala na německém ministerstvu zahraničí. V jeho interpretaci daleko více

⁸⁹ TAYLOR, A. J. P.. *The struggle for mastery in Europe 1848-1918*. Vyd. 2. Oxford : Oxford University Press, 1957. 638 s. str. 346-347.

⁹⁰ SONTAG, R. J. The Cowes interview and the Krüger Telegram. *Political Science Quarterly*. 1925. vol. 40. No. 2. s. 217-247. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2142275>.

vysvítá role barona von Holsteina, který de facto ovládal dění v diplomacii a v ústraní spřádal plány, které ne vždy korespondovaly s realitou. V celé akci německé diplomacie pak vidíme spíše dlouhodobou chybnou kalkulaci stratégů z *Wilhelmstraße* než krátkodobý rozmar císaře.⁹²

7.1 Německo a Transvaal před 1896

Tlak kolonialistických kruhů v 80. letech postupně sílil. Jejich pozornost se také se zájmem přesouvala na jih Afriky. Cestu do oblasti otevřela dohoda z roku 1883, díky níž se pod německou kontrolu dostala malá pobřežní oblast Angra Pequeny v dnešní Namibii, kterou Němci dále využívali jako základnu pro své další působení. Tehdy se také začala rýsovat spolupráce s Búry, vzdálenými germánskými příbuznými. To donutilo k zásahu Brity, kteří anektovali oblast Bečuánska, ležící mezi Angra Pequenu a Transvaalem.

Následovaly další německé pokusy. Například incident v zátocě Santa Lucia, kdy Němci na základě dohody získali od zuluského krále nejen část území, ale i možnost vést železnici do Transvaalu ze zátoky Santa Lucia. Britská reakce na sebe nenechala dlouho čekat a byla nakonec úspěšná. I když Britové museli oživit několik desítek let starou a napůl zapomenutou smlouvu se Zuly, která území postoupila právě jim. Vše podle Pennera ukazuje na jasný německý cíl – Transvaal.⁹³

I přes neúspěchy uzavřeli Němci s Búry smlouvu o obchodě a přátelství, která pro ně znamenala možnost dalšího pronikání v oblasti. Búrům pak přinesla vítanou protiváhu proti britskému vlivu. Nutno dodat, že to byl právě Bismarck, kdo brzdil ještě vřelejší spolupráci obou zemí, a to především proto, aby nevyvolal spory s Británií. Ta považovala Jižní Afriku za oblast svého vlivu. A i když byli Němci postupně, alespoň co se týče územního pronikání do Transvaalu, odříznuti, brzy dostali další příležitost se Britům znova připomenout.

---

⁹¹ Tamtéž.

⁹² SONTAG, R. J. The Cowes interview and the Krüger Telegram. *Political Science Quarterly*. 1925. vol. 40. No. 2. s. 217-247. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2142275>.

⁹³ PENNER, C. D. Germany and Transvaal before 1896. *The Journal of Modern History*. 1940. vol. 12. Č. 1. S 31-58. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/1870956>.

Zlom pro vývoj v regionu znamenal objevení bohatých nalezišť zlata v roce 1886. Na jih Afriky začalo za vidinou zbohatnutí proudit tisíce přistěhovalců. Většinou pocházeli z Británie, ovšem Němci nechtěli zůstat pozadu a jejich relativní vliv narůstal. Penner například uvádí, že zatímco se britský obchod v letech 1892-1896 zvednul o 62 %, ten německý narostl o celých 447 %.⁹⁴

Búrové stále více chápali Němce jako protiváhu Britům, a tak i garanta své nezávislosti. Ramsden přirovnává jejich vzájemný vztah k patronátu, který měli Rusové nad Slovany ve východní Evropě. Němci jednodušeji než Britové pronikali do vyšších pozic a získávali vliv. Němečtí velcí vlastníci a podnikatelé stáli v opozici i vůči snaze Cecila Rhodese o ekonomické ovládnutí oblasti. Stále více tak narůstal vnitřní střet o kontrolu důležitých pozic mezi Búry a Němci na straně jedné a britskými *uitlanders* na straně druhé.⁹⁵

Vše vedlo i ke zhoršení vztahů obou velmocí. Transvaal byl fakticky vazalským státem Británie.⁹⁶ A tak Britové ve snaze odradit Němce od dalšího vměšování pohrozili i možným usmířením s Francií v Egyptě. Císaře Viléma to sice vystrašilo a inicioval, i v souvislosti s tím, zvýšení námořního rozpočtu. Diplomacie ale hrozbu nebrala vážně. Její autority byly skálopevně přesvědčeny o nezměnitelném antagonismu Britů, Francouzů a Rusů.

7.2 Povstání a nájezd doktora Jamesona

Německé aktivity, ztěžující cílenou ekonomickou expanzi, přiměly Cecila Rhodese, prezidenta syndikátu Consolidated Goldfields a také ministerského předsedu britské kolonie Kapska, ke změně plánu. Rozhodl se dosáhnout cíle - ovládnutí Transvaalu - namísto ekonomických prostředků pomocí organizace povstání britských přistěhovalců a následné podpory zhruba 600 mužů z Britského Bečuánska pod velením dr. Jamesona. Búrové dokázali akci rychle zlikvidovat. Celý incident, který započal 29.

⁹⁴ PENNER, C. D. Germany and Transvaal before 1896. *The Journal of Modern History*. 1940. vol. 12. Č. 1. S 31-58. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/1870956>.

⁹⁵ RAMSDEN, John. *Don't mention the war: The British and the Germans since 1890*. Vyd. 2. London: Abacus, 2007. 444. s. str. 60.

⁹⁶ I když Penner uvádí, že smlouva mezi Brity a Transvaalem byla nejednoznačná a umožňovala rozdílné interpretace, především co se týče zahraniční politiky země. Toho využíval jak Krüger, tak Němci při ospravedlňování svých aktivit.

prosince 1895 a skončil čtyři dny nato, 2. ledna, by dost možná upadl v zapomnění, nebýt následné diplomatické přestřelky, která významně poznamenala vzájemné vztahy obou velmocí.

7.3 Telegram

„Srdečně Vám blahopřeji k tomu, že se Vám a Vašemu národu podařilo, aniž byste povolali na pomoc spřátelené mocnosti, vlastními silami obnovit mír, narušený ozbrojenými tlupami, které vtrhly do Vaší země, a zajistit její nezávislost proti útoku zvenčí.“⁹⁷

To byla císařova slova, která adresoval prezidentu Krügerovi po skončení celé akce. Můžeme za nimi ovšem, spíše než jeho samotného, vidět barona von Holsteina. Ten totiž, jak uvádí Sontag, viděl v celé akci příležitost, jak Británii ukázat faktickou hořkost její „skvělé izolace“ a snažil se proti ní zosnovat, byť jen dočasnou, kontinentální alianci všech evropských mocností. Hlavním cílem bylo ukázat Britům, že jedinou jejich nadějí je spojenectví s Trojspolkem.⁹⁸

Svůj plán popisuje v memorandu z 30. prosince 1895: „...*Jaká nastane situace, po jejích (britských - pozn. aut.) zkušenostech jako je Transvaal..., pokud by Německo mohlo spolu s Itálií přejít na stranu Francie a Ruska, dočasně a pro dosažení konkrétních cílů.*“⁹⁹ Holstein se tedy Brity snažil vmanipulovat a přesvědčit, že Němci mohou kdykoli uzavřít spojenectví omezené na konkrétní cíle s jakoukoli velmocí, zatímco Britové jsou odkázáni na Trojspolek vzhledem ke svému nepřátelství s Rusy a Francouzi. Za tímto účelem počítal v plánu se zisky pro každou velmoc v případě její podpory.

Němci při realizaci svého plánu jednali s urputností, která Brity ohromila. Při prvních náznacích krize informoval Adolf Marshall von Bieberstein, německý ministr

⁹⁷ Krügerův telegram z 3. ledna 1896 in SKŘIVAN, Aleš; DRŠKA, Václav; STELLNER, František. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648-1914*. Vyd. 1. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994. 217 s. ISBN 80-85241-57-9. str. 188.

⁹⁸ SONTAG, R. J. The Cowes interview and the Krüger Telegram. *Political Science Quarterly*. 1925. vol. 40. No. 2. s. 217-247. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2142275>.

⁹⁹ Tamtéž.

zahraničí, ve dvou rozhovorech Brity, že jediným výsledkem jejich politiky v Transvaalu bude aliance všech kontinentálních mocností, aby zabránily jejich další agresi.

V tentýž den zaslal von Bieberstein na britskou *Foreign Office* i protestní nótu, která měla spustit krizi. Bylo pouze shodou okolností, že zůstala ležet zapečetěna na stole lorda Salisburyho až do dalšího dne, kdy si spolu s ní přečetl i zprávu o konci Jamesonova útoku a o císařově telegramu Krügerovi. I telegram sám byl součástí celé této diplomatické hry, výzvu k němu obdržel císař také z *Wilhelmstraße*.

7.4 Dopad na britsko-německé vztahy

Intriky se otočily proti svému původci. Británie se nenechala zastrašit. „*Dekadentní Anglie*“, jak si ji tehdy představovali němečtí státníci, tedy Británie rychle ztrácející své význačné postavení, se hrozby kontinentální aliance nezalekla a tvrdě se postavila na obranu toho, co považovala za svou vnitrostátní záležitost. Vyslala své lodě k jihoafrickému pobřeží, veřejné mínění se jasně postavilo na stranu vlády a z ostatních kolonií přicházely zprávy vyjadřující jejich loajalitu.¹⁰⁰

Holsteinův plán u ostatních velmocí ztroskotal. Lekci dostalo právě Německo, protože prakticky všechny velmoci se postavily proti němu. V izolaci se dočasně ocitlo ono samo. I když Sontag svůj článek uzavírá tím, že Krügerův telegram byla epizoda, po níž Němci alespoň na čas upustili od tvrdé politiky vůči Britům, jež spočívala ve snaze dokázat vlastní nepostradatelnost a britskou izolaci. Jejich zřejmě největší prohrou, z dnešního pohledu, bylo to, že nadále nedokázali opustit myšlenku neodvratného směřování Británie k Trojspolku.¹⁰¹

Britové naopak ukázali, že se nenechají zastrašit německou politikou. V samotné Británii měla událost velkou odezvu ve veřejném mínění a dokonce i ve veřejném pořádku. Ramsden uvádí, že německé a nizozemské shromáždění na protest proti zásahu dr. Jamesona v Hyde Parku bylo rozehnáno naštvaným davem, po celé Anglii

¹⁰⁰ SONTAG, R. J. The Cowes interview and the Krüger Telegram. *Political Science Quarterly*. 1925. vol. 40. No. 2. s. 217-247. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2142275>.

¹⁰¹ Tamtéž.

docházelo k bojkotům německého zboží a sama královna Viktorie musela důrazně připomenout vládě, aby chránila „*dobré a nevinné Německé obyvatele*“¹⁰². Salisbury jí na to odpověděl, že Krügrův telegram znamenal „*nesmírnou ránu britsko-německému přátelství*“¹⁰³.

8. 1897: námořní zbrojení a *Weltpolitik*

8.1 *Weltpolitik* a politika „volné ruky“

Nástup von Bülowa nejprve do úřadu státního sekretáře pro zahraniční záležitosti v roce 1897 a později na post říšského kancléře v roce 1900 znamenal změnu v německé zahraniční politice – Německo začalo sledovat svou *Weltpolitik*. Tento nový přístup byl mimo jiné reakcí na veřejné mínění v Německu. To bylo opojeno hospodářskou progresí, kterou země prodělávala a čím dál tím více dopřávalo slechu koloniálním a expanzionistickým kruhům. Pro vládu byla politika i vítanou záminkou pro odvrácení pozornosti od vnitropolitických problémů. Každý, byť sebemenší, zisk byl pak doslova vytrouben do světa i do vlastních řad jakožto zásadní úspěch.

Expanzivní *Weltpolitik* představovala imperialistické ambice Německa. To usilovalo o nové kolonie, které by mohlo osidlovat svou rostoucí populací, nové trhy pro své průmyslové výrobky a zdroje potřebných surovin. Také ale proto, aby je mohlo vystavit na odiv jako symboly své moci.

Německý problém však byl, že svět již byl prakticky přerozdělen. Nebyla možnost expandovat, aniž by se nestřetlo s jinou velmocí. Kennedy tvrdí, že změna současného světového řádu je přirozenou ambicí všech rodících se velmocí, v Německu však imperialistické plány doprovázel chaos a nejistota ve vládní elitě. Vnitropolitický systém umožňoval různým skupinám vést rozdílnou politiku s rozdílnými cíli. Tak se flotila připravovala na válku s Británií, armáda počítala s válkou na dvou frontách

¹⁰² RAMSDEN, John. *Don't mention the war : The British and the Germans since 1890*. Vyd. 2. London : Abacus, 2007. 444. s. str. 60-61.

¹⁰³ Tamtéž.

s Francií a Ruskem a obchodníci směřovali svůj vliv na Balkán.¹⁰⁴ Německo se tak slovy kancléře Hollwega: „*střetlo se všemi, připletlo každému do cesty a vlastně, v důsledku toho všeho, neoslabilo nikoho.*“¹⁰⁵

Diplomacie pod vedením von Bülowa praktikovala politiku „*volné ruky*“. Německo nyní předpokládalo, že rusko-anglický konflikt je nevyhnutelný. Chtělo mít dobré vztahy s oběma velmocemi, aniž by vstoupilo do aliance s jakoukoli z nich. Zamýšlelo tak vytěžit z konfliktu co nejvíce a nepozorovaně proklouznout do pozice světové velmoci.

Bülowovo hodnocení tehdejší situace při jeho nástupu do úřadu bylo poměrně přesné. Rusko se díky odmítnutí zajišťovací smlouvy ocitlo v náručí Francie, která získala sebevědomí ukončením své izolace. Britsko-německé vztahy těžce poškodil Krügrův telegram. Novou velmoc Japonsko zase Holsteinovo dálnévýchodní spojení tří evropských mocností.¹⁰⁶ O to více pak překvapí jeho prosazování *Weltpolitik*, která byla snad nejhorší možnou reakcí. Kelly vše vysvětluje Bülowovou náturou diplomata, který se snažil „*bruslit*“ mezi svou analýzou mezinárodních vztahů a tlakem císaře a Tirpitz. Postavit se proti nim, by znamenalo jeho jistý konec v úřadě. Kelly tak tvrdí, že Bülow de facto podřídil britsko-německé přátelství své osobní ambici.¹⁰⁷

Politika „*volné ruky*“ nebyla, podle Kennedyho, nepodobná „*skvělé izolaci*“, oba se snažili sledovat své cíle nezávisle. Snaha o vzájemné sblížení tak prakticky zmizela.¹⁰⁸

8.2 Budování flotily

¹⁰⁴ KENNEDY, Paul. *The Rise and Fall of the Great Powers*. Vyd. 1. New York : Random House, 1987. 671 s. ISBN 0-394-54674-1. Str. 213-214.

¹⁰⁵ HOLLWEG in KENNEDY, Paul. *The Rise and Fall of the Great Powers*. Vyd. 1. New York : Random House, 1987. 671 s. ISBN 0-394-54674-1. str. 214.

¹⁰⁶ KELLY, P. J. Strategy, Tactics, and Turf Wars: Tirpitz and the Oberkommando der Marine, 1892-1895. *The Journal of Military History*. 2002, vol 66. no. 4. s. 1033-1060. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3093263>.

¹⁰⁷ Tamtéž.

„Problém, kterému jsem čelil, byl v podstatě tento: musíme postavit flotilu pro naši obranu a bezpečnost, aniž bychom se dostali do války s Anglií.“

Bernhard von Bülow

Když Britové v reakci na Krügrův telegram zformovali svou „*Flying Squadron*“, flotilu určenou k rychlému zásahu kdekoli ve světě, uvědomili si Němci, že s britskou flotilou se nyní setkají kdekoli, kde budou prosazovat svou *Weltpolitik*. Nemohli tak vyloučit možnost budoucí vzájemné války.¹⁰⁹

Němečtí admirálové tak začali plánovat možnou invazi na Britské ostrovy a vliv v námořnictvu začal získávat admirál Tirpitz, zastánce masivního budování flotily. Ta měla chránit německé zájmy v zámoří. Velké investice ji za několik let posunuly z šestého místa mezi velmocemi na pozici světové dvojky.

Všechny německé plány ovšem počítaly s rizikovým obdobím – v mezidobí než bude flotila hotova – měla být německá zahraniční politika opatrnější a obezřetnější než kdykoli předtím. Přesto *Weltpolitik* činila přesný opak. Podle Kellyho, svou vinu nese von Bülow, kterému byla svěřena úloha Německo provést rizikovým obdobím, než bude Tirpitzova flotila hotova. Bülovovo přesvědčování, že flotila není namířená proti Spojenému království, Brity neuklidnilo.¹¹⁰ Nezabral ani předpoklad, že Britové budou chtít tak mocnou flotilu mít na své straně.

8.3 Britská reakce

S koncem století a relativním poklesem britské moci se i sami obyvatelé ostrovního státu začali cítit ohroženější než kdykoli předtím. Pokud během 90. let panovaly ve veřejném mínění obavy z růstu německé moci a velké popularitě se těšila fantastická invazivní literatura. Německé námořní zbrojení vše markantně zesílilo.

---

¹⁰⁸ KENNEDY, P. M. The Development of German Naval Operations. Plans against England, 1896-1914. *The English Historical Review*. 1974. vol. 89. no. 350. s. 48-76. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/565043>.

¹⁰⁹ Tamtéž.

Britská závislost na obchodu znamenala, že jakýkoli stát, který by přetrhal námořní spojení, mohl Británii odříznout od impéria, dodávek surovin i zásob. Udržování námořní převahy bylo důsledkem britské obchodní politiky. „*Skvělá izolace*“ pak mohla fungovat pouze za trvání britské nadvlády na mořích.

Británie sice uplatňovala taktiku „*dvou přídů*“, je potřeba si ovšem uvědomit, že druhé dva státy byly nyní spojeny aliancí. Francie a Rusko mohly oproti britským zhruba 1 000 000 tunám výtlaku flotily postavit dohromady skoro 900 000 tun. Oba státy navíc měly stále nejvíce koloniálních sporů s Brity a válka s nimi byla nejpravděpodobnější. Německých zhruba 300 000 tun na přelomu století, kdy byl program námořního zbrojení ještě v počátcích, znamenalo spolu se změnou zahraniční politiky vůči Británii existenční ohrožení.¹¹¹

Německá flotila totiž byla koncentrovaná v Severním moři, na dosah britských břehů. Zatímco britská tonáž byla rozprostřená po oceánech celého světa. Těžko pak věřit německému přesvědčování, pokud zbrojí de facto na vašem „zadním dvorku“.

8.4 Dopad na britsko-německé vztahy

Je možné shrnout, že námořní zbrojení a *Weltpolitik* zasadila zásadní ránu britsko-německým vztahům. Po německých námořních manévrech v roce 1902 britský kabinet definitivně rozhodl, že není schopen bránit zemi proti Francii, Rusku a Německu.¹¹² Spolu s vzrůstající mocí USA a Japonska začala Británie ztrácet své dominantní postavení na moři. Pilíř „*skvělé izolace*“ už nebyl nadále udržitelný.

9. Jednání o alianci 1898-1901

---

¹¹⁰ KELLY, P. J. Strategy, Tactics, and Turf Wars: Tirpitz and the Oberkommando der Marine, 1892-1895. *The Journal of Military History*. 2002, vol 66. no. 4. s. 1033-1060. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3093263>.

¹¹¹ KENNEDY, Paul. *The Rise and Fall of the Great Powers*. Vyd. 1. New York : Random House, 1987. 671 s. ISBN 0-394-54674-1. str. 203.

¹¹² RAMSDEN, John. *Don't mention the war : The British and the Germans since 1890*. Vyd. 2. London : Abacus, 2007. 444. s. str. 69.

Přes vzrůstající vzájemnou nedůvěru a odcizení vedli Britové a Němci v letech 1898-1901 jednání o vzájemné formální alianci. Jejím bezprostředním motivem byla především situace na Dálném východě. Britský kabinet byl ale názorově rozdělen. Hlavním propagátorem aliance byl Joseph Chamberlain, ministr kolonií. Na jeho straně stáli např. hrabě Balfour, pozdější britský premiér, nebo lord Rosebery. Naopak jejím hlavním odpůrcem byl markýz ze Salisbury. Ten své přesvědčení vyjádřil v dopise Chamberlainovi: „*Souhlasím, že za současných okolností by užší vztah k Německu byl velmi žádoucí; můžeme ho ale dosáhnout?*“¹¹³

9.1 První Chamberlainovy návrhy v roce 1898

Johnson a Bickford uvádějí, že cestu k jednání otevřel rozhovor hraběte Balfoura, synovce markýze ze Salisbury a pozdějšího předsedy britské vlády, s Paulem von Hatzfeldem, tehdejším německým velvyslancem v Londýně, na počátku roku 1898. Oba dva se shodli, že neexistuje žádný závažný konflikt britských a německých zájmů.¹¹⁴

Nastalé příležitosti se rázně chopil Joseph Chamberlain. Podle jeho názoru potřebovala Británie spojence - a to co nejrychleji. Na spadnutí byl konflikt s Ruskem v Číně a s Francií v Západní Africe. Nejlepší možností se mu zdála aliance s Německem. Jak řekl Hatzfeldtovi: „*Stávající situace již Anglii nedovoluje, aby i nadále sledovala dosavadní politiku izolace.*“¹¹⁵ Jednotícím prvkem měly být společné obchodní a ekonomické zájmy, které by obě země dovedly k vzájemné shodě i v dílčích lokálních otázkách. Ve svém návrhu, který Hatzfeldtovi přednesl 29. března, nevyklučoval Chamberlain ani přidružení k Trojspolku.

Němci ovšem vůbec nevěřili, že tak jasná nabídka, jak ji Chamberlain předložil, může být myšlena vážně. Námitky, které nakonec proti návrhu vyslovili, se týkaly britského parlamentního systému. Němci mu nedůvěřovali a báli se, že při prvním

¹¹³ TAYLOR, A. J. P.. *The struggle for mastery in Europe 1848-1918*. Vyd. 2. Oxford : Oxford University Press, 1957. 638 s. str. 377.

¹¹⁴ JOHNSON, E. N.; BICKFORD, J. D. The contemplated Anglo-German alliance: 1890-1901. *Political science Quarterly*. 1927, vol. 42, no. 1. s. 1-57. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2142859>.

¹¹⁵ CHAMBERLAIN in NÁLEVKA, Vladimír. *Koncert Velmocí. Mezinárodní vztahy v letech 1871 a 1914*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2006. S. 254 ISBN 80-7254-763-1. str. 137.

náznaku problémů Británie ucouvne a oni zůstanou na pospas Rusku i Francii. Takové tvrzení Chamberlain nechápal. Argumentoval, že pro něj neexistuje historická analogie.

Hlavním motivem britských snah vstoupit do společenství byla situace v Číně. Britové byli rozhodnuti za každou cenu zastavit ruský postup. Jak sdělil Chamberlain Němcům, byli ale ochotni svou akci pozdržet do doby, než bude aliance dotažena. Z německé strany ale stále nepřicházela jasnější odpověď. Německá diplomacie se totiž stále snažila praktikovat politiku „volné ruky“ a udržovat dobré vztahy s Británií i Ruskem. Němci počítali, že čas bude hrát v jejich prospěch. Nehodlali se tedy přidat ani na jednu stranu a v případě konfliktu dříve prodat svou neutralitu. To ovšem znamenalo i pokračovat dál v jednáních.

Další vzájemná schůzka proběhla 25. dubna. Němci přišli s požadavky, které měly zahrnout do jednání i italskou a rakouskou stranu, stejně jako menší dohody v koloniálních otázkách. Dále měl být poskytnut i čas na ovlivnění protibritsky¹¹⁶ naladěného veřejného mínění v Německu.

Chamberlain vše ostře odmítl. Méně významné koloniální otázky dojdou řešení později, pokud bude dosaženo vzájemné dohody na základních principech. Zároveň také pohrozil, že Británie je schopná najít si i jiná řešení stávající situace.

Chamberlain zároveň začal působit svými projevy na veřejné mínění v Británii. Ve svém projevu 13. května poprvé veřejně přiznal, že Británie potřebuje spojení: „*Pokud nemá být o osudu Číny rozhodnuto bez Anglie, neměli bychom odmítat myšlenku aliance s mocnostmi, jejichž zájmy jsou shodné s našimi.*“¹¹⁷

Během června jednání uvázla. Chamberlain byl zklamán z jejich dosavadního průběhu a Salisbury se ještě více utvrdil ve své dosavadní politice omezených závazků. Situace se však chopil Vilém II., který z ní hodlal vytěžít co možná nejvíce. Rozhodl se napsat soukromý dopis carovi, ve kterém vyzradil britský návrh. Hodlal tak Rusy motivovat k lepší nabídce. Car obratem odpověděl prozračením Salisburyho návrhu na

---

¹¹⁶ Velký vliv na antibritské nálady v německém veřejném mínění měla Weltpolitik a německý kolonialismus.

rozdělení sfér vlivu z ledna roku 1898. Dodal, že Britům tehdy nedůvěřoval a odmítnutí se vyplatilo - přineslo mu Port Arthur, přístav ve Východočínském moři. Němce jeho slova ještě více podnítila k podezřívavosti. Změnili tak i taktiku. Začali vyhledávat malé lokální dohody a požadovat britské ústupky v koloniích.¹¹⁸

Tak se Němci vložili do jednání o britské půjčce Portugalsku a osudu portugalských kolonií. Portugalci totiž nedokázali splácet předešlou britskou půjčku a naopak Britové usilovali o kontrolu zálivu Delagoa – klíčové spojnice Transvaalu se světem, a tak i jedné z posledních možností na mírové řešení krize na jihu Afriky. Ovšem německé požadavky byly příliš vysoké. Dvě dohody (koncipované jako smlouvy o smlouvě budoucí), v níž obě země nabízely společnou půjčku a rozdělily si zájmové oblasti, se tak nedočkaly svého uplatnění.

V Číně nakonec Britové museli jednat samostatně. Souhlasili s rozdělením sfér vlivu a uzavřeli tak řadu smluv s čínskou vládou, které jim zaručovaly kontrolu povodí řeky Jang-c'-ťiang, přístav Wej-haj-wej a dominantní postavení na čínském trhu.

Přesto Chamberlain učinil ještě jeden pokus. Navrhl Němcům obrannou alianci zaručující vzájemnou podporu v případě současného napadení obou zemí dvěma nepřáteli. Takový základ jednání považoval i císař za přijatelný. Tentokrát ovšem neprojevila zájem pokračovat dále v jednáních britská *Foreign office*.

9.2. Samoa a rok 1899

Vzájemné vztahy po většinu roku 1899 výrazně ovlivňovalo dění okolo malého souostroví v Polynésii. Otázka Samoy znamenala střet zájmů Německa, Velké Británie a USA. Němci zde podezřívali Brity, že spolupracují s USA proti nim. Jejich přístup naopak zanechal těžké rány v britském názoru na německou garnituru.

Podle Kennedyho potvrzuje také německá diplomatická korespondence ohledně Samoy pravý obsah německé politiky „volné ruky“ ve vztahu k britsko-německým

---

¹¹⁷ JOHNSON, E. N.; BICKFORD, J. D. The contemplated Anglo-German aliance: 1890-1901. *Political science Quarterly*. 1927, vol. 42, no. 1. s. 1-57. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2142859>.

jednáním o alianci. Němci se snažili udržet Chamberlainův zájem a jednání o alianci, i když o žádnou již nestáli. Doufali, že se jim podaří získat koncese a ústupky v takovýchto koloniálních otázkách. Proto měl být Chamberlain přesvědčen, aby další návrh aliance zahrnoval Samou. Ovšem i kdyby to udělal, nedošlo by k dohodě. Němce by to podle von Bülowa pouze přesvědčilo o neutrální pozici mezi Británií a Ruskem. Ovšem případný britský nezájem o takovéto řešení problému na Samoe by zase znamenal, že Německo zaujme pozici blíže k Francii a Rusku.¹¹⁹

Kvůli Samoe se i dále vyostřila osobní zášť mezi císařem a Salisburym. Císař dokonce psal stížnost samotné Viktorii. Ta ji ale ostře odmítla.

Další příležitost pro Chamberlaina postoupit v jednáních byla císařova návštěva Cowes v listopadu roku 1899. Tehdy sondoval možnost aliance spolu s USA. I zde Němci nebyli příliš otevření dalšímu postupu jednání.

Navíc Chamberlainův entusiasmus neměl vydržet věčně. Konkrétním bodem obratu bylo chování von Bülowa. Ten ho ve vzájemném rozhovoru v Cowes nejprve podpořil v přípravě dalších veřejných projevů podporujících britsko-německou alianci. Chamberlain tak pronesl projev v Leicesteru, kde mluvil o trojdohodě mezi germánskou a dvěma větvemi anglosaské rasy. Vzápětí ale Bülow sám pronesl projev, který nejenže dále podporoval námořní zbrojení, ale byl dokonce proruský.

Situaci nepomohla už ani německá zdrženlivost při Búrské válce, spočívající v odmítnutí ruského návrhu na koalici proti Britům nebo společného návrhu Ruska a Francie na mediaci. V Londýně viděli na obou dvou akcích německé stopy. Vzájemná podezřívavost se tak dále prohlubovala.

9.3 1900-1901: boxerské povstání a smrt královny Viktorie

Rok 1900, první rok nového století, obrátil pozornost velmocí opět k Číně. Boxerské povstání zasáhlo do dělení čínské kořisti. Reakce na sebe nedala dlouho čekat.

---

¹¹⁸ Tamtéž.

Rusko zasáhlo v Mandžusku, polní maršál Waldersee se postavil do čela mezinárodní koalice a Britové se zatím alespoň pomocí jednání snažili udržet povstání mimo oblast svého vlivu.

Mezinárodní zásah nevyhovoval Rusům, kteří nečekaně stáhli své jednotky z mezinárodní koalice, ještě než vyrazily. To zasadilo ránu německé prestiži. Němci navíc čekali, že podobně jako zasáhli Rusové v Mandžusku, zasáhnou teď i Britové ve své oblasti v povodí Jang-c'-ťiang. Taylor uvádí, že právě proto, že Němci nyní nemohli spolupracovat s Rusy proti Britům, rozhodli se předstírat spolupráci s Brity proti Rusům. Výsledkem byla vzájemná dohoda z 16. října, kdy obě země souhlasily s udržením politiky „otevřených dveří“ a zabránění dalšímu dělení Číny. Dohoda byla ovšem omezená, Němci se nechtěli výrazně zavázat k protiruské politice. Naopak Britové doufali, že dohoda bude pro Rusy znamením britsko-německého přátelství. Dohoda ovšem nefungovala. Taylor tak uzavírá, že byla klíčovým důkazem toho, že vzájemná aliance obou zemí byla v této době už prakticky nemožná.¹²⁰

Ještě se ale objevila jedna příležitost. Vilém II. udělal příznivý dojem na britské veřejné mínění při návštěvě své umírající babičky, královny Viktorie na počátku roku 1901. Možný posun v britském postoji značil i odchod markýze Salisburyho z pozice ministra zahraničí, kde ho nahradil markýz Lansdowne. I tato jednání ovšem opět uvízla na mrtvém bodě. Jackson a Bickford uvádějí, že když Lansdowne mluvil o britské úloze střežit rovnováhu moci – přerušil ho císař – „*Já jsem rovnováha moci...protože já tvořím německou zahraniční politiku.*“¹²¹

Německý názor se dále vyvíjel, a to čím dál negativněji ve vztahu k alianci s Brity. Například Hatzfeldtův nástupce hrabě Wolff-Metternich pochyboval o přínosu britské flotily pro Německo v jakékoli případné válce a Holstein šel ještě dále - viděl nyní alianci jako vyložené nebezpečí.

---

¹¹⁹ KENNEDY, P. M.. German World Policy and the Alliance Negotiations with England, 1897-1900. *The Journal of Modern History*. 1973. vol. 45. no. 4. s. 605-625. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1879265>.

¹²⁰ TAYLOR, A. J. P.. *The struggle for mastery in Europe 1848-1918*. Vyd. 2. Oxford : Oxford University Press, 1957. 638 s. str. 393.

¹²¹ JOHNSON, E. N.; BICKFORD, J. D. The contemplated Anglo-German aliance: 1890-1901. *Political science Quarterly*. 1927, vol. 42, no. 1. s. 1-57. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2142859>.

Když se v únoru pozornost obou zemí opět obrátila na Dálný východ, sondovali ještě Britové, jak by se Němci zachovali v případě hrozící rusko-japonské války. Byla by tu možnost společného britsko-německého postupu? Němci v takovém případě požadovali jak britskou podporu v Evropě proti Francii a Rusku, tak nějaké další výhody v podobě koloniálních ústupků.

V jednáních se poté v březnu naposledy objevila možnost vzájemné defenzivní aliance. Na první pohled vypadala nadějně. Lansdownovu iniciativu podpořil i markýz Salisbury. Dle německé odpovědi mělo jít o parlamentem schválenou dohodu, zahrnující vzájemnou podporu proti dvěma útočníkům a měla zahrnovat i Trojspolek. Němci se nebránili ani případnému zahrnutí Japonska, jak navrhovali Britové. Obě země se dohodly, že začnou jednat, ovšem nedohodly se kdy. Jednání tak v prosinci roku 1901 ustala. Brandenburg později celou německou politiku komentuje slovy: „*Německo bylo jako kramář, který před uzavřením velkého obchodu chce po zákazníkovi malou zálohu.*“¹²²

9.3 Proč nedošlo ke shodě?

Existují různé názory na to, co bylo důvodem pádu jednání. Jeden tábor historiků považuje za příčinu von Bülowa a Holsteina, a de facto je tak i obviňuje ze zavinění první světové války. Druhá skupina však tvrdí, že šance na úspěch jednání zde prakticky nikdy nebyla. Například Ramsden si myslí, že obě strany vedly jednání tak dlouho jen proto, že žádná z nich je nechtěla ukončit, aby se nestala první, kdo přizná faktickou nemožnost vzájemného přátelství a aliance.¹²³ Roli zde na každý pád hrálo několik faktorů.

Německo se se svou předchozí politikou a díky francouzsko-ruské alianci doplněné britsko-ruským antagonismem dostalo do složité bezpečnostní situace. V případě aliance s Brity by neslo hlavní zátěž celé války. To byl jeden z hlavních faktorů, kvůli kterým se němečtí představitelé rozhodli pro politiku „*volné ruky*“ a

¹²² BRANDENBURG in JOHNSON, E. N.; BICKFORD, J. D. The contemplated Anglo-German alliance: 1890-1901. *Political science Quarterly*. 1927, vol. 42, no. 1. s. 1-57. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2142859>.

¹²³ RAMSDEN, John. *Don't mention the war : The British and the Germans since 1890*. Vyd. 2. London : Abacus, 2007. 444. s. str. 63.

manévrování mezi Brity a Rusy. O alianci s Brity tedy prakticky od samého počátku jednání vůbec neusilovali.

Jedním z hlavních problémů jednání pak byl nedostatek společných zájmů. Alianci netvoří dohody sepsané na papíře jako spíše společné zájmy kontrahentů. Obě země zde ale potřebovaly něco jiného. Britové usilovali o podporu především v impériu, zatímco Němci ji nabízeli pouze v Evropě.

Roli zde sehrála i dlouhotrvající vzájemná nedůvěra mezi Salisburym a císařem. Vzájemné antipatie vznikly již při návštěvě Viléma II v Cowes v roce 1895. Nedůvěra vůči osobě Viléma II. ale rostla i mezi samotnými Němci, chystaly se dokonce i pokusy připravit ho díky jeho výrokům a vznětlivému chování o svéprávnost či ho donutit k abdikaci. Vilém dokonce nebyl ani plně informován o vývoji britsko-německých jednání.

Kennedy vyzdvihuje také roli domácích aktérů. Vnitropolitické změny a tlaky v Německu výrazně ovlivnily postoj a názor konkrétně von Bülowa k alianci. Mezi důvody neúspěchu tak Kennedy přidává i Tirpitzovo námořní zbrojení a imperiální ambice. Oboje vycházelo i z nálad v německé společnosti a německého veřejného mínění. Sám von Bülow v rozhovoru s císařem a Tirpitzem řekl, že: *„pokud bychom se zavázali smlouvou s Anglií, znamenalo by to víceméně rezignaci na plány budovat naši flotilu, jelikož oni by je sotva interpretovali v souladu s poctivým a důvěryhodným jednáním v rámci britsko-německé aliance“*¹²⁴

Oficiální uváděný německý požadavek ratifikace smlouvy parlamentem a obava z jejího nedodržení pak připadá většině historiků, stejně jako Chamberlainovi, nesmyslná. V historii bychom pro něj nenašli opodstatnění. Chybou Němců bylo takový závazek vůbec žádat. Krom faktu, že projevovali nedůvěru v toho, s kým sjednávali spojení, ho ani nepotřebovali. Někteří autoři tak považují tento argument vyloženě za německý úhybný manévr.

---

¹²⁴ VON BÜLOW in KENNEDY, P. M.. German World Policy and the Alliance Negotiations with England, 1897-1900. *The Journal of Modern History*. 1973. vol. 45. no. 4. s. 605-625. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1879265>.

10. 1902: Vliv búrské války a britsko-japonská aliance

10.1 Búrská válka

Búrská válka, která vypukla v roce 1899, byla na první pohled skvělou příležitostí pro evropské mocnosti, ukázat Británii hořkost její izolace. I když samotná válka byla značným šokem pro britské i světové veřejné mínění a přesto, že odhalila nedostatky v britské armádě – dá se říci, že se stala triumfem „skvělé izolace“. Británie totiž nedovolila evropským mocnostem zasáhnout do válečného dění. Válku tak de facto vyhrálo královské námořnictvo.

Většina britských jednotek byla postupně přesunuta do Jižní Afriky, přesto byla *Royal Navy* schopná chránit jak přístupové cesty do Jižní Afriky, tak Středozemní moře a Britské ostrovy. Jak říká Taylor, i kdyby evropské mocnosti mobilizovaly miliony mužů, žádný z nich by nikdy nevstročil do Transvaalu.¹²⁵ Jediní Rusové pak mohli reálně ohrozit impérium – k tomu ale potřebovali nejprve dostavět klíčové železnice, především tu do Taškentu.

Kontinentální mocnosti nemohly Britům uškodit, ani kdyby utvořily kontinentální alianci. K té měly ale velmi daleko, přestože na straně Búrů stálo veřejné mínění v Německu i Francii.

Němečtí politici museli řešit dilema. Na jedné straně by mohli vstoupit do společné akce s Francií a Ruskem, čímž by získali zlepšení bezpečnostní situace na svých hranicích. Na druhou stranu by opozice vůči Britům ohrozila jejich kolonie, zámořský obchod a neposlední řadě i flotilu. Probúrské nálady se tak sice císaři hodily pro další budování flotily, německá pomoc Búrům, ve kterou snad Krüger doufal, však nemohla přijít.

---

¹²⁵ TAYLOR, A. J. P.. *The struggle for mastery in Europe 1848-1918*. Vyd. 2. Oxford : Oxford University Press, 1957. 638 s. str. 387.

Konec války v květnu 1902 přinesl velké ztráty na životech i britské prestiži. Znamenala ale i další růst pocitu ohrožení. Skončila dlouhá vláda královny Viktorie, začalo nové století. Nejen někteří novináři v britském tisku se začali ptát, zda Británie a impérium přežije století nastávající. Množily se i myšlenky přirovnávající současnou situaci k úpadku antického Říma.

10.2 Britsko-japonská aliance

Búrská válka přesto Britům odčerpávala síly. Když spojenectví s Němci začalo vést do slepé uličky, obrátil se Lansdowne na Japonce. Ti praktikovali sice opatrnou, ale efektivní politiku. V roce 1900 se přidali k britsko-německé smlouvě. Od března roku 1901 baron Hajaši, japonský velvyslanec v Londýně, aktivně působil ve prospěch budoucího sblížení obou zemí a v dubnu získal souhlas své vlády k předložení prvního návrhu budoucí smlouvy.

Japonci delší dobu hledali podporu proti Rusům. I když byl Salisbury proti, Japonci dlouho nezapomněli využít jediné příležitosti, aby Britům připomněli nevyhnutelnost rusko-japonské války. Jako by také byli poučeni od Němců - nikdy nezdůrazňovali sílu své flotily.

Britská odpověď na první japonský návrh byla ale vyhýbavá. V květnu ji pak následovala další se stejným efektem. V Japonsku poté nastala vládní krize, která přerušila další snahy. Japonci ovšem nemohli dále čekat. Rusové rychle získávali stále větší vliv v Mandžusku a především v Koreji, kde ležely hlavní japonské zájmy. Pokud se Japonsko chtělo stát světovou velmocí, muselo rychle najít spojence proti Rusku.

Svou roli zde sehrál i německý faktor. Steinerová uvádí, že Baron Eckardstein, tehdejší první sekretář německého velvyslanectví v Londýně, začal šířit fámy, podle kterých má Japonsko dostat francouzskou půjčku. Následovat měla i dohoda s Ruskem.¹²⁶ Je potřeba si uvědomit, že stále ještě probíhala britsko-německá jednání a i německá strana byla názorově rozdělena. Vlivný Eckardstein se tak zřejmě snažil dosáhnout britsko-německo-japonské aliance.

Japonské snahy začal na britském ministerstvu zahraničí podporovat Bertie, který ač podsekretář pro Dálný východ, měl poměrně značný vliv. Se souhlasem Lansdowna připravil 20. července memorandum, které zahrnovalo návrh dohody o Jang-c'ťiang, Koreji a britské půjčce Japonsku.

Případná aliance s Japonskem byla rozebírána i v britském kabinetu, kde ve svém memorandu snesl významné argumenty lord Selbourne, první lord admirality. Ten poukazoval, že „*zásada dvou přídí*“, na níž doposavad spočívala bezpečnost impéria, bude nadále nedostačující v možné válce proti Francii a Rusku. Dosavadní zásada totiž v takovém případě počítala s rovností námořních sil. Rovnost, ale nezaručovala Británii vítězství. Případná prohra by pak pro ni měla katastrofální následky, daleko hrozivější, než pro Francouze i Rusy.¹²⁷ Británie nemohla v případě války zaručit úspěch na všech frontách a hrozila by zejména ztráta Číny. Spojenectví s Japonskem by nejen ochránilo čínský trh, ale posílilo i britskou pozici v Evropě. Toto memorandum bylo potom přiloženo k návrhu smlouvy, která kolovala britským kabinetem.¹²⁸

V říjnu došlo k dalšímu pokroku. Britové dostali japonskou odpověď a začali připravovat návrh smlouvy. Současně naopak ustávaly vstřícné snahy směrem k Německu. Britové došli k přesvědčení, že poskytnou-li jakékoli výhody Němcům, ti je využijí pouze k tomu, aby získali politické body v Rusku.

Aby Britové přinutili Japonce rychle se rozhodnout v jejich prospěch, začali paralelně zlepšovat i vztahy s Rusy. Došlo k vzájemným jednáním jak o Mandžusku, tak i o situaci v Afghánistánu. Lansdowne, který jednání inicioval, příliš nevěřil v jejich úspěch, chtěl ale znejistět Japonce na jedné straně a také musel čelit proruským náladám ve veřejném mínění i vládních špičkách. Britové nakonec připravili prakticky ve stejnou chvíli dohodu jak s Rusy o Mandžusku a Persii, tak i s Japonci, s definitivním návrhem

---

¹²⁶ STEINER, Zara. S. Great Britain and the Creation of the Anglo-Japanese Alliance. *The Journal of Modern History*. 1959. vol. 31. no. 1 s. 27-36. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1871770>.

¹²⁷ Selbournovo memorandum ze 4. října 1901 in STEINER, Zara. S. Great Britain and the Creation of the Anglo-Japanese Alliance. *The Journal of Modern History*. 1959. vol. 31. no. 1 s. 27-36. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1871770>.

¹²⁸ STEINER, Zara. S. Great Britain and the Creation of the Anglo-Japanese Alliance. *The Journal of Modern History*. 1959. vol. 31. no. 1 s. 27-36. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1871770>.

aliance. Zatímco jednání s Rusy podle očekávání nevyšla, smlouva s Japonskem byla uzavřena 30. ledna roku 1902.

Aliance byla omezena na Dálný východ a měla trvat pět let. Vyplývalo z ní, že dostane-li se jeden ze států do války s jednou mocností ve sporu o Čínu či Koreu – bude partner dodržovat neutralitu. Když však bude jeden ze signatářů napaden dvěma velmocemi, je druhý povinen mu pomoci.¹²⁹

10.3 Vliv na britskou zahraniční politiku

Británie tak dle Kissingerových slov konečně našla někoho, kdo by byl ochoten zadržet Rusko. Japonsko navíc na rozdíl od Německa nepožadovalo žádné další koncese, výhody, ani ústupky. Japonce naopak chránila smlouva proti Francii. Britové tak zásadně přehodnotili svou zahraniční politiku. Po jedno a půl století považovala Británie za největší hrozbu pro evropskou rovnováhu Francii, za hrozbu pro impérium Rusko - jakmile však měla Rusko zajištěné aliancí s Japonskem, zahájila i jednání o *Entente cordiale*.¹³⁰

Velký tlak na uzavření smlouvy vyvíjela britská admirálie. Udržování námořní převahy na všech mořích bylo příliš nebezpečné a drahé. Striktní dodržování „*skvělé izolace*“ a zásady „*dvou přídí*“ by ve svých důsledcích mohlo ohrozit impérium, jak shrnul lord Selbourne ve svém memorandu. Velká Británie kromě smlouvy s Japonskem uzavřela ještě dohodu s USA v listopadu roku 1901, která Američanům přepustila Karibské moře.

Británie tak vyřešila své nesnáze a ztratila definitivně zájem o Německo jako o svého partnera. Naopak ho díky flotile i jeho *Weltpolitik* začala považovat za hrozbu své vlastní bezpečnosti.

11. 1904: Entente cordiale

---

¹²⁹ GOODLAD, G. D. *British Foreign and Imperial Policy, 1865-1919*. Vyd. 1. London : Routledge. 2000. 118 s. ISBN 0-415-20338-4. str. 68

11.1 Dohoda

Klíčová myšlenka, která stála za *Entente cordiale* – totiž vzájemná britsko-francouzská dohoda o Maroku a Egyptě - se zrodila ve Francii v již v roce 1898. Tehdy Francouzi definitivně ztratili naději, že je kdy Němci podpoří v otázce Egypta. Vše ztvrdila ještě britsko-německá dohoda o zátocě Delagoa před vypuknutím Búrské války. Klíčovou roli při dalším vývoji pak sehrál francouzský ministr zahraničí Théophile Delcassé a velvyslanec v Londýně Paul Cambon.

Ovšem cesta k vzájemnému porozumění nebyla jednoduchá. Zvláště po vypuknutí Búrské války a odchodu markýze Salisburyho z pozice britského premiéra. Podle Andrewa se dokonce šířily fámy z okolí Josepha Chamberlaina, které mluvily o britském útoku na Francii po skončení války v Jižní Africe.¹³¹ Snahy o kontinentální alianci evropských mocností proti Británii během konfliktu ovšem selhaly. Navíc díky německému chování při vzájemných jednáních dospěl Delcassé k názoru, že jakákoli budoucí spolupráce s Němci je vyloučena, kvůli otázce Alsaska a Lotrinska.

Entente cordiale tak nevyplývala z vřelých britsko-francouzských nálad, jakkoli je podpořila návštěva Eduarda VII. v Paříži, ale měla řešit především dlouholeté koloniální spory v Egyptě a Maroku. Navíc počínající krize na Dálném východě hrozila, že by obě země musely aktivovat své alianční závazky. Podle Taylora tehdy měla Francie v zásadě dvě možnosti. Buď se musela snažit usmířit Japonce a Rusy, nebo zlepšit vztahy s Brity.¹³² Obdobně i Britové by v případě francouzské pomoci Rusům byli vázáni pomocí Japonsku.

Během Edvardovy návštěvy Francie v květnu roku 1903 byla také patrná britská rozladěnost a podezřívavost vůči Němcům i osobní antipatie Eduarda a Viléma. Král

---

¹³⁰ KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie : Od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 1. Praha : Prostor, 1999. 946 s. ISBN 80-7260-025-7. str. 195.

¹³¹ ANDREW, Christopher. France and the Making of the Entente Cordiale. *The Historical Journal*. 1967. vol. 10. no. 1. s. 89-105. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2638063>.

¹³² TAYLOR, A. J. P.. *The struggle for mastery in Europe 1848-1918*. Vyd. 2. Oxford : Oxford University Press, 1957. 638 s. str. 412.

výslovně varoval Francouze před císařem. Delcassé pak právě v pádu britsko-německých jednání viděl hlavní důvod změny britského postoje k Francii.¹³³

V červenci roku 1903 tak byly zahájeny rozhovory, které vedly 8. dubna 1904 na zámku Clouds poblíž Londýna k uzavření *Entente cordiale*. Hlavním obsahem smlouvy byl závazek, že Francie přenechá Britům volné ruce v Egyptě a Británie oplátí Francouzům stejnou mincí v Maroku. Dohodu pak doprovázela řada ujednání a tajných dodatků, které řešily další vzájemné koloniální problémy v Západní Africe, Nových Hebridách, Siamu či na Madagaskaru.

11.2 Dopad na britsko-německé a mezinárodní vztahy

Uzavřením dohody začalo být jasné, že nevyšel základní Holsteinův předpoklad o nesmiřitelnosti rozporů mezi rusko-francouzským blokem a Velkou Británií. Dohoda sice znamenala pouze urovnání týkající se kolonií, které v té době bylo poměrně časté, ovšem nasměrovala také Británii k užší spolupráci s Francií a Ruskem. Graham Goodlad vidí ve spolupráci s Rusy dokonce primární cíl celé dohody.¹³⁴

Současně s tím začal ovšem v Británii získávat na síle proud, který považoval Německo za hlavní hrozbu evropskému míru a své bezpečnosti. Německé námořní zbrojení přitahovalo čím dál více britskou pozornost. Britové i vzhledem ke struktuře německého námořnictva soudili, že je namířeno především proti nim. Plánovalo tak vybudovat silnou flotilu v Severním moři, která by předčila celé německé námořnictvo.

V období od roku 1902 tak lze vidět zásadní změnu britské politiky. Na první pohled se může zdát, že znamenala opuštění principů „*skvělé izolace*“. Přesto se najdou historikové, kteří s takovým pohledem nesouhlasí a vidí v dohodách s Francií i Japonskem jen další pokus o udržení mocenské rovnováhy a pokračování politiky omezených závazků. Aliance s Japonci byla totiž omezená na Dálný východ, *Entente cordiale* nebyla aliancí vůbec a řešila jen britské koloniální problémy.¹³⁵

---

¹³³ ANDREW, Christopher. France and the Making of the Entente Cordiale. *The Historical Journal*. 1967. vol. 10. no. 1. s. 89-105. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2638063>.

¹³⁴ GOODLAD, G. D. *British Foreign and Imperial Policy, 1865-1919*. Vyd. 1. London : Routledge. 2000. 118. s. ISBN 0-415-20338-4. str. 67.

¹³⁵ Tamtéž. str. 72.

Taylor se například domnívá, že britsko-japonská aliance neznačila konec izolace, ale spíše ji utvrdila. Éra těsně po *Entente cordiale* podle něj neznamovala konec izolace, ale naopak vrchol celé britské izolacionistické politiky. V reakci na německé budování flotily totiž Britové spustili velké námořní zbrojení, které vlastně dále rozšířilo zásadu „dvou přídílů“. Britové tak v této době mohli čelit kontinentální alianci všech evropských mocností, aniž by se výrazně zmenšily jejich vyhlídky na úspěch. Selhal tak i další německý předpoklad, že silná německá flotila získá Británii na německou stranu.¹³⁶

Poslední z chybných německých předpokladů, nevyhnutelný střet Británie a Německa, vzal za své při incidentu u Dogger Bank 21. října 1904. Ruská flotila sice omylem zničila britské rybářské lodě, avšak ukázalo se, že ani jedna země si nepřeje vzájemný konflikt. Symbolicky zde tak skončila epocha, kdy Rusko bylo hlavním nepřítelem Velké Británie.

Ani podle Kissingera neznamovala *Entente cordiale* definitivní odvrácení od britské politiky „skvělé izolace“. Můžeme zde ale vidět jeden z možných počátků konce. Británie se fakticky přidala na stranu jednoho ze dvou formujících se bloků a opustila roli jazýčku na vahách v evropské mocenské rovnováze.¹³⁷ Nad všemi ostatními faktory v evropské i světové politice postupně převládl strach z Německa. Navíc, i když německé předpoklady se zdály chybné, Němci stále udržovali politiku, která z nich vycházela.

Následovala Marocká krize, kde došlo k dalšímu utužení britsko-francouzské *entente*. Po vzniku bloku Francie, Británie a Ruska zůstaly pouze dvě síly – Trojspolek a Trojdohoda. Trojdohoda ale mohla vzniknout jen proto, že Francouzi udělali v jednáních s Brity přesně to, co Němci odmítali – kladli důraz na morální závazek a ponechali jí formální volnost.

Další britský postoj a vnímání Německa shrnul ve svém memorandu sir Eyre Crowe:

---

¹³⁶ TAYLOR, A. J. P.. *The struggle for mastery in Europe 1848-1918*. Vyd. 2. Oxford : Oxford University Press, 1957. 638 s. str. 412.

¹³⁷ KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie : Od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 1. Praha : Prostor, 1999. 946 s. ISBN 80-7260-025-7. str. 197.

„Bud' Německo usiluje o celkovou politickou hegemonii a vzestup své námořní moci, čímž ohrožuje nezávislost svých sousedů a v posledku i existenci Anglie, nebo Německo žádné takové přesné ambice nemá a hodlá zatím pouze využít – jako jedna z vedoucích mocností mezi národy – svého legitimního postavení a vlivu k podpoře zahraničního obchodu, k šíření německé kultury, k rozšíření německého prostoru ...je zřejmé, že druhá možnost může v kterémkoli stádiu přerůst v možnost první, v úmyslný plán. ... Německo by (tak – pozn. autora) získalo postavení, které by z něj zjevně učinilo velkou hrozbu pro zbytek světa ...“¹³⁸

---

¹³⁸ Croweovo memorandum in KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie : Od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 1. Praha : Prostor, 1999. 946 s. ISBN 80-7260-025-7. str. 201.

Závěr

Politika „*skvělé izolace*“ nebyla konceptem, kterým by se britští politici cíleně řídili. Neexistuje rovněž ani žádný dokument, který by ji konstituoval. Její hlavní pilíř, vyhýbání se trvalým aliancím a závazkům, vyplýval ze základních britských zahraničněpolitických zájmů a postavení Británie jakožto globální velmoci. Klíčovými faktory, které umožňovaly takovou politiku udržovat, byla britská nadvláda na mořích spolu s britským postavením přední hospodářské velmoci. Nezanedbatelnou roli hrálo také veřejné mínění. Právě série šoků, které Británie utrpěla v polovině 90. let 19. století, rozproudila debatu o dosavadní britské zahraniční politice. Při této debatě se vžila charakteristika této politiky jakožto „*skvělé izolace*“. Tento koncept ovšem není zcela jasně definován a je různými autory chápán odlišně. A to právě proto, že byl tvořen ve veřejných debatách, často i na základě neúplných informací. I když se Británie tedy cíleně vyhýbala novým trvalým závazkům, není pravda, že by nebyla vázána aliančními smlouvami ze starší doby. „*Skvělá izolace*“ byla tedy spíše než konceptem zahraniční politiky zjednodušenou floskulí, která měla sloužit argumentaci ve veřejných debatách.

Při šocích, které utrpěla britská prestiž během 90. let 19. století, hrála zásadní roli německá politika vůči Velké Británii. Německo v průběhu této doby získávalo stále silnější hospodářské postavení a rostla jeho pozice mezi předními světovými velmocemi. Přesto to nebylo hospodářské postavení, které obě velmoci svedlo na cestu vedoucí ke střetu při první světové válce, ale především politika, kterou zastávali německé autority v tomto období. Když tedy dosavadní britská politika vyhýbání se jasným dlouhodobým závazkům byla neudržitelná a Britové hledali velmoc, která by jim pomohla udržet bezpečnost impéria, byla to opět německá politika, která vzájemnou alianci činila nemožnou.

Tato německá politika má svůj počátek v odchodu Bismarcka z úřadu říšského kancléře a následných chybných kalkulacích německé garnitury. Prvním krokem nové diplomacie pod vedením barona von Holstein bylo neprodloužení německo-ruské zajišťovací smlouvy, které de facto zapříčinilo spojenectví Francie a Ruska. Německo se tehdy snažilo dosáhnout aliance s Velkou Británií. Taková aliance ovšem na počátku 90. let nekorespondovala s britskými zájmy. Němci nebyli schopni tuto argumentaci

přijmout a vycházeli z předpokladu, že aliance s nimi je pro Británii jediným, nevyhnutelným řešením komplikující se mezinárodní situace a britského zhoršujícího se hospodářského postavení. Ze vzájemného nepochopení plynula i Helgolandská smlouva, která podle některých autorů odstartovala i budoucí vzájemné odcizení. To pokračovalo po krachu politiky „*nového kurzu*“. Německý vztah k Británii tehdy ovlivnila zahraniční politika britských liberálních premiérů a obava z nestálosti britského parlamentního systému v zahraniční politice. Německá strana tehdy změnila taktiku a snažila se Británii k alianci přinutit formováním dočasných spojení kontinentálních velmocí. Tato politika však vedla k sérii šoků, které spolu se ztrátou suverénního postavení Británie jakožto přední námořní a hospodářské velmoci ústily ve vnitropolitickou debatu o dosavadní britské politice. Veřejné mínění v Británii si také v souvislosti s uzavřením francouzsko-ruského spojení uvědomuje svou izolovanou mezinárodní pozici mezi rusko-francouzským blokem a Trojspolkem. Tehdy se rozšiřuje pojetí britské politiky jakožto „*skvělé izolace*“.

V Německu však dochází k vnitropolitickým změnám. Při vzájemných jednáních o alianci se tak klíčovým faktorem stává německé námořní zbrojení a *Weltpolitik*. Zároveň upevňující se francouzsko-ruská aliance znamená hrozbu německé bezpečnosti a projevují se další faktory, které se postupně vyvíjely od počátku 90. let. Jsou mezi nimi například osobní antipatie mezi markýzem ze Salisbury a císařem, nebo absence průniku vzájemných zahraničněpolitických zájmů. Pohled na vzájemná jednání jakožto ušlou příležitost, která mohla změnit běh dějin a zabránit vzájemnému střetu, se tak jeví jako chybný. Obě země v této době již nastoupily kurz, který je v budoucnu měl ke střetu dovést. V průběhu jednání, tak na obou stranách chyběla vůle dotáhnout je k zamýšlenému konci a zejména německá strana je využívala pouze k posílení svého mezinárodního postavení v rámci své politiky „*volné ruky*“ mezi Velkou Británií a Ruskem

Následný vývoj a uzavření britsko-japonské aliance a *Entente cordiale* byl pak důsledkem nevyhnutelného krachu vzájemných jednání a zároveň situací, kterou německá zahraniční politika pomohla vytvořit. Británie již nedisponovala postavením, které by jí umožňovalo nadále se vyhýbat aliancím. Německá politika jí přiměla si toto postavení uvědomit. Neexistovala-li ale zároveň možnost spojit se s Německem, musela

Británie hledat spojení a bezpečnost pro své impérium jinde. Tato možnost se naskytla aliancí s Japonskem v roce 1902 a později i dohodou s Francií v roce 1904.

Konec tzv. „*skvělé izolace*“ však nelze spatřovat v britsko-japonské alianci v roce 1902 ani v *Entente cordiale* z roku 1904. V obou dvou smlouvách lze naopak vidět pokračování dosavadní britské politiky omezených závazků. Britsko-japonská aliance byla omezena pouze na Dálný východ, *Entente cordiale* potom nebyla aliancí vůbec a obsahovala pouze dohody o koloniích. V *Entente cordiale* ovšem můžeme nalézt počátek konce britské izolacionistické politiky, která definitivně přestala existovat až vznikem Trojdohody v roce 1907.

Summary

This Bachelor thesis deals with the question of Anglo-German relations at the turn of the 19th and 20th century. During this era, Great Britain abandons her policy of „*Splendid isolation*“ and tries to find a partner for an Alliance. This study analyses the concept of „*Splendid isolation*“ and focuses on factors which led to its end. It further explores mutual relations between Great Britain and Germany with the aim to find reasons which led to the failure of Alliance negotiations 1898 - 1901.

The study advocates the thesis that „*Splendid isolation*“ was not the precise concept of foreign policy, but rather the phrase developed and used during various public debates. However, British policy in the era of the late 19th century could be described as reluctance to enter undefined long-term obligations with other Powers. Instead, Great Britain settled her problems thanks to the short-term defined agreements.

Both countries stepped on the way of mutual estrangement in 1890. The key factor that led to future alienation were miscalculations of German authorities. These miscalculations were based on false assumptions that the alliance with Germany is the only possibility to solve Britains complicated international situation. This policy was first displayed in era of the „*New course*“. However, Alliance, was not the British interest. Instead, the „*New course*“ led indirectly to the formation of the Franco-Russian *entente* in 1894. Developments which were brought to Anglo-German relations by the policy of the „*New Course*“ ended during the era of Liberal governments 1892-1895. This era also influenced the opinion of German authorities. They sought to force Britain to an alliance by combining with other Continental Powers against her. This policy led to series of shocks and affected the public opinion in Britain. In these times begun the debate about „*Splendid isolation*“. The international position and prestige of Great Britain worsened, her relative economical decline continued and at the end of the century the opinion prevailed, that she is no more able to maintain her dominance at seas. Then another important factor occurs - German naval policy and *Weltpolitik*.

When British authorities sought an alliance with Germany it was already too late. The key factor of international relations in this era – a Franco-Russian *entente* did its work. An alliance with Britain was then perceived as a serious danger for German

security. German authorities decide to pursue a policy of „*free hand*“ between Great Britain and Russia. Mutual alliance negotiations were so sentenced to downfall from the very beginning. We can not speak about any „*lost opportunities*“.

When Anglo-German negotiations failed, Britain was forced to find her partner elsewhere. She concluded the Anglo-Japanese treaty and *Entente cordiale*. But these treaties did not mean the end of isolation. Instead, it could be interpreted as a part of existing British foreign policy of limited obligations and more likely as the true peak of british isolationism. The policy of „*Splendid isolation*“ so ends during the formation of *Triple Entente* in 1907.

Použitá literatura

Primární prameny:

GOOCH, G. P.; TEMPERLEY, H. *British Documents on the Origins of the War 1898-1914. Vol. 1 The End of British Isolation.* London : Majesty's Stationery Office, 1927. 355 s.

BOURNE, Kenneth. *The Foreign Policy of Victorian England 1830-1902.* Vyd. 1. Oxford : Clarendon Press, 1970. 531 s.

Sekundární prameny:

Monografické publikace:

GIFFORD, P.; LOUIS, W.R. *Britain and Germany in Africa. Imperial Rivalry and Colonial Rule.* Vyd. 1. New Haven : Yale University Press, 1967. 825 s.

GOODLAD, G. D. *British Foreign and Imperial Policy, 1865-1919.* Vyd. 1. London : Routledge, 2000. 118 s. ISBN 0-415-20338-4.

HYAM, Ronald. *Britain's imperial century 1815-1914. A Study of Empire and Expansion.* Vyd. 1. London : B. T. Batsford, 1976. 462 s. ISBN 0 7134 3089 3.

JUDD, Denis. *Impérium. Britská koloniální zkušenost od roku 1765 do současnosti.* Vyd. 1. Praha : BB art, 1999. 507 s. ISBN 80-7257-046-3.

KENNEDY, Paul. *The Rise and Fall of the Great Powers.* Vyd. 1. New York : Random House, 1987. 671 s. ISBN 0-394-54674-1.

KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie : Od Richelieua k pádu Berlínské zdi.* Vyd. 1. Praha : Prostor, 1999. 946 s. ISBN 80-7260-025-7.

KŘIVSKÝ, Petr; SKŘIVAN, Aleš. *Století odchází : Světla a stíny „belle époque“.* Vyd. 2. Praha : Aleš Skřivan ml., 2004. 341 s. ISBN 80-86493-12-1.

NÁLEVKA, Vladimír. *Koncert Velmocí. Mezinárodní vztahy v letech 1871 a 1914.* Vyd. 1. Praha : Triton, 2006. 254 s. ISBN 80-7254-763-1.

RAMSDEN, John. *Don't mention the war : The British and the Germans since 1890*. Vyd. 2. London : Abacus, 2007. 444 s.

RICHTER, Günter. *Von Holstein. Politiker im Schatten der Macht*. Vyd. 1. Göttingen : Musterschmidt-Verlag, 1969. 99 s.

RÖHL, J. C. G. *Kaiser, Hof und Staat : Wilhelm II. Und die deutsche Politik*. Vyd. 4. München : C. H. Beck, 1995. 289 s. ISBN 3-406-39881 2.

SEARLE, G. R. *A New England? : peace and war 1886 – 1918*. Vyd. 1. Oxford : Clarendon Press, 2004. 951 s. ISBN 0-19-820714-X.

SKŘIVAN, Aleš; DRŠKA, Václav; STELLNER, František. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648-1914*. Vyd. 1. Praha :Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994. 217 s. ISBN 80-85241-57-9.

TAYLOR, A. J. P.. *The struggle for mastery in Europe 1848-1918*. Vyd. 2. Oxford : Oxford University Press, 1957. 638 s.

Periodická literatura:

ANDREW, Christopher. France and the Making of the Entente Cordiale. *The Historical Journal*. 1967. vol. 10. no. 1. s. 89-105. Dostupné z:

<http://www.jstor.org/stable/2638063>.

GOOCH, G. P.. Baron von Holstein: "The Mystery Man" of the German Foreign Office 1890-1906. *Cambridge Historical Journal*. 1923, vol. 1, no. 1. s. 61-84. Dostupné z:

<http://www.jstor.org/stable/3020821>.

HOWARD, Christopher. The Policy of isolation. *The Historical Journal*. 1967. vol. 10. no. 1. s. 77-88. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2638062>.

JOHNSON, E. N.; BICKFORD, J. D. The contemplated Anglo-German alliance: 1890-1901. *Political Science Quarterly*. 1927, vol. 42, no. 1. s. 1-57. Dostupné z:

<http://www.jstor.org/stable/2142859>.

KELLY, P. J. Strategy, Tactics, and Turf Wars: Tirpitz and the Oberkommando der Marine, 1892-1895. *The Journal of Military History*. 2002, vol 66. no. 4. s. 1033-1060.

Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3093263>.

KENNEDY, P. M. The Development of German Naval Operations. Plans against England, 1896-1914. *The English Historical Review*. 1974. vol. 89. no. 350. s. 48-76.

Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/565043>.

KENNEDY, P. M.. German World Policy and the Alliance Negotiations with England, 1897-1900. *The Journal of Modern History*. 1973. vol. 45. no. 4. s. 605-625. Dostupné z:

<http://www.jstor.org/stable/1879265>.

MARTEL, Gordon. Rosebery and the Definition of Anglo-German Understanding. *The Historical Journal*. 1984. vol. 20. no. 2. s. 387-404. Dostupné z:

<http://www.jstor.org/stable/2639181>.

OTTE, T. G. Great Britain, Germany, and the Far-Eastern crisis of 1897-8. *The English Historical Review*. 1995. vol. 110. no. 439. s. 1157-1179. Dostupné z:

<http://www.jstor.org/stable/577254>.

PENNER, C. D. Germany and Transvaal before 1896. *The Journal of Modern History*. 1940. vol. 12. Č. 1. S 31-58. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/1870956>.

PENSON, Lillian M. The Principles and Methods of Lord Salisbury's Foreign Policy. *Cambridge Historical Journal*. 1935. vol. 5, no. 1. s. 87-106. Dostupné z:

<http://www.jstor.org/stable/3020834>.

SONTAG, R. J. The Cowes interview and the Krüger Telegram. *Political Science Quarterly*. 1925. vol. 40. No. 2. s. 217-247. Dostupné z:

<http://www.jstor.org/stable/2142275>.

STEINER, Zara. S. Great Britain and the Creation of the Anglo-Japanese Alliance. *The Journal of Modern History*. 1959. vol. 31. no. 1 s. 27-36. Dostupné z:
<http://www.jstor.org/stable/1871770>.

Vysokoškolské kvalifikační práce:

YOKELL, A. Marhall. *The treaty of Helgoland-Zanzibar: The beginning of the end for the anglo-german friendship?* Richmond, 2010. 109 s. Diplomová práce (M.A).
University of Richmond. Dostupné také z WWW:
<https://dspace.lasrworks.org/handle/10349/912>.

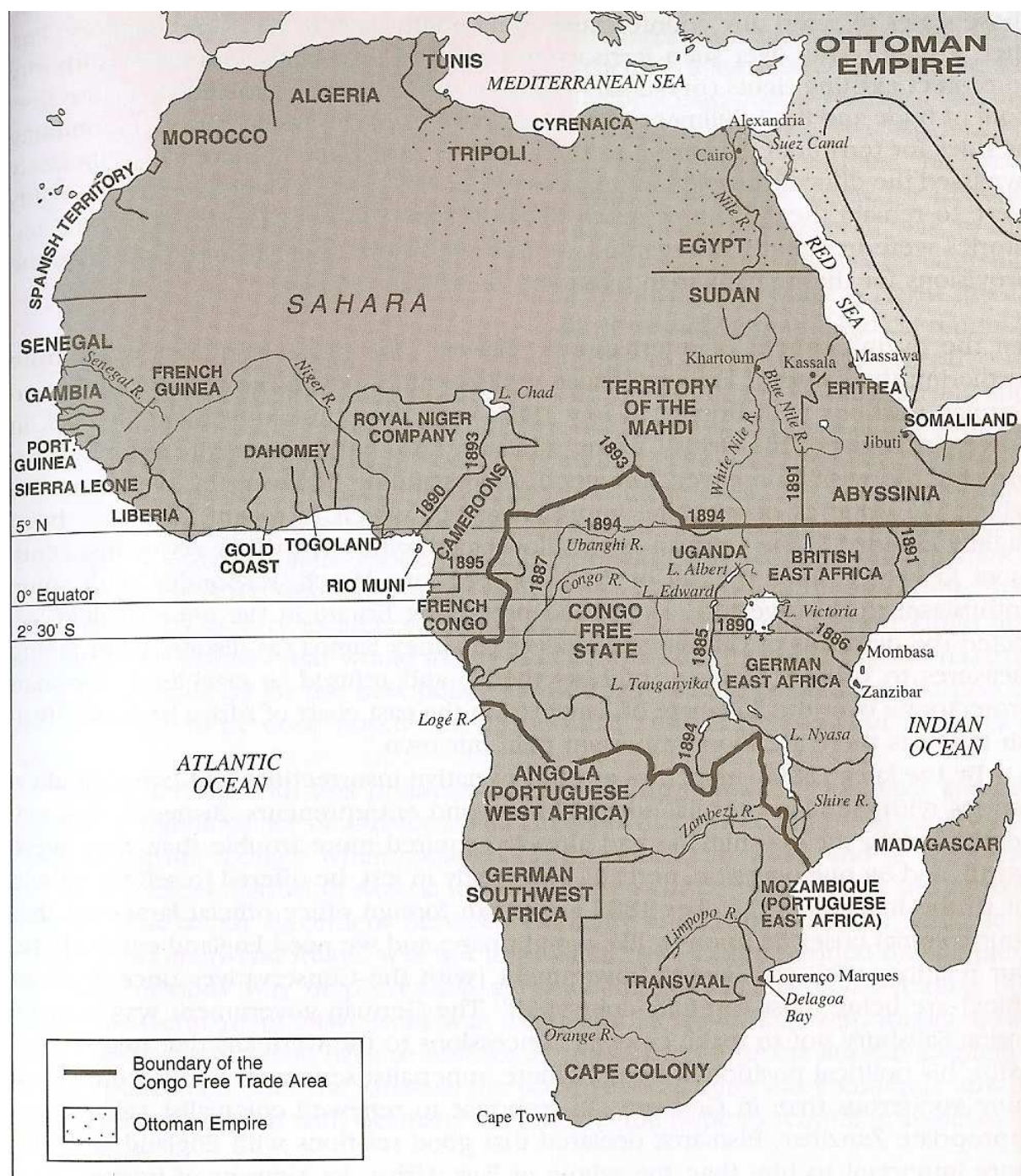
Seznam příloh

Příloha č. 1: Situace v Africe – rok 1912 (mapa)

Příloha č. 2: Situace na Dálném východě – léta 1897-1898 (mapa)

Přílohy

Příloha č. 1: Situace v Africe – rok 1912

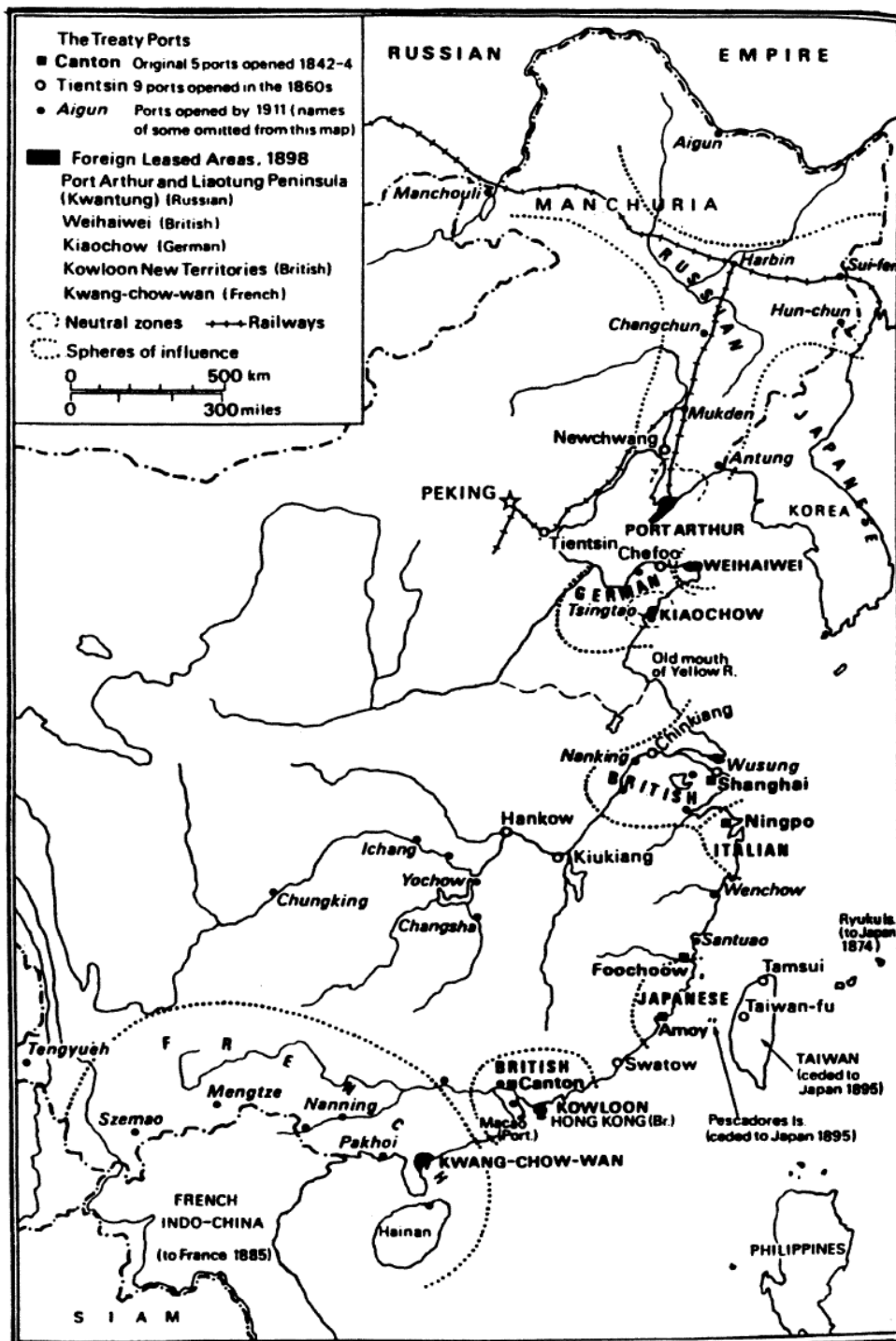

Zdroj: RICH, Norman in YOKELL, A. Marshall. *The treaty of Helgoland-Zanzibar: The beginning of the end for the anglo-german friendship?* Richmond, 2010. 109 s.

Diplomová práce (M.A). University of Richmond. Dostupné také z WWW:

<https://dspace.lasrworks.org/handle/10349/912>.

Příloha č. 2: Situace na Dálném východě – léta 1897-1898

Zdroj: *The Cambridge History of China. Vol. XI, Pt. 2: Late Ch'ing, i 800-iii* in OTTE, T. G. Great Britain, Germany, and the Far-Eastern crisis of 1897-8. *The English Historical Review*. 1995. vol. 110. no. 439. s. 1157-1179.